

KÖSZÖNTÉS

Fekete 85+85

(*Mezei Gábor*) 2

KIÁLLÍTÁSOK – MŰHELYEK

Szoborbútor

Papp Bálint György belsőépítész
kiállítása a Vigadó Galériában

(*Gyürky András*)..... 5

Fenntartható nemez

Jászberényi Matild textil-
művész nemez munkáiról

(*ifj. Gyergyádesz László*) 8

A XI. Ötvösművészeti Biennálé

a Klebelsberg Kultúrközpontban

(*Lovag Zsuzsa*) 13

FISE35 art.craft.design

A Fiatal Iparművészek Stúdiója

Egyesület csoportos jubileumi
kiállítása a B32 Galériában

(*Fazekas Ildikó*) 20

Hetven plusz egy év plakátmánia

Árendás József grafikusművész
munkásságáról

(*Szőnyeg-Szegvári Eszter*) 30

ÉRTÉKŐRZÉS

Szent László ábrázolásai

középkori falképfestészetünkben

A közelmúlt feltárásai

(*Lángi József*) 37

BÚCSÚ

Búcsú Molnár Kálmán

(1943–2017) grafikusművésztől

(*Csanádi Judit, Lelkes László*) 53

HÍREK

..... 59

MAGYAR IPARMŰVÉSZEZET

HUNGARIAN APPLIED ARTS

Szent László-legendá – birkózás (falkép, részlet) /

The Legend of Saint Ladislav:

Wrestling (mural painting, detail)

CONGRATULATIONS

85+85. On the jubilee

exhibition of interior designer

György Fekete (*Gábor Mezei*).. 2

EXHIBITIONS – STUDIOS

Statue Furniture. Exhibition of
interior designer Bálint György

Papp at Vigadó Gallery,
Budapest (*András Gyürky*)..... 5

Sustainable Felt. On felt works of
textile artist Matild Jászberényi

(*László Gyergyádesz, Jr*) 8

11th Biennial of Metalwork Art

at Klebelsberg Cultural Centre,

Budapest (*Zsuzsa Lovag*)..... 13

FISE35 art.craft.design. Jubilee

group show of members of the

35-year-old Studio of Young

Designers Association (FISE)

at B32 Gallery, Budapest

(*Ildikó Fazekas*)..... 20

Seventy plus one years of poster

mania. On the oeuvre of

graphic artist József Árendás

(*Eszter Szőnyeg-Szegvári*) 30

SAFEGUARDING VALUES

Representations of King

St. Ladislav in medieval mural

painting in Hungary. Recent

finds (*József Lángi*)..... 37

VALEDICTION

Farewell to graphic artist

Kálmán Molnár (1943–2017) (*Judit Csanádi, László Lelkes*).... 53

Fekete 85+85

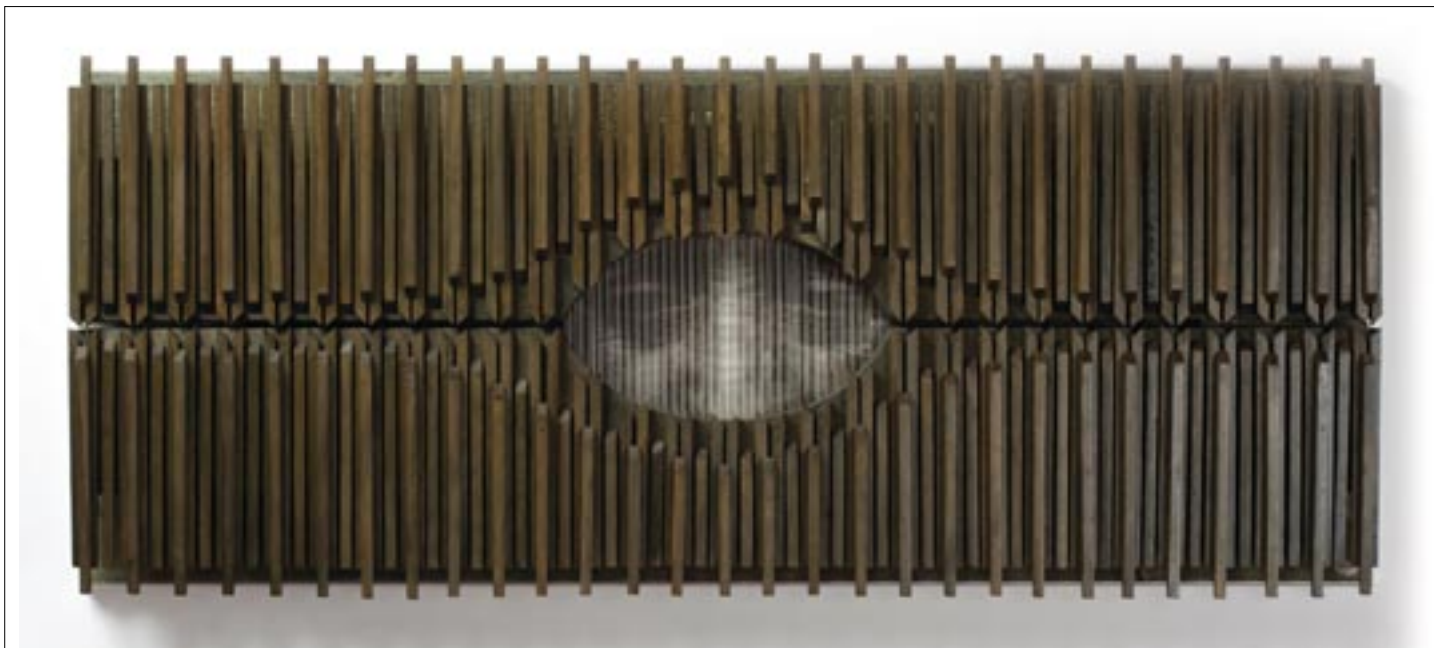
■ Szeptember végén nyílt meg Fekete György kiállítása a Pesti Vigadóban, amit nyolcvanötödik születésnapja alkalmából rendezett. 85 famozaikat állított ki.

Születésnap köszöntésként visszaemlékezem a kezdetekre. 1955-ben ismerkedtünk meg a Magyar Iparművészeti Főiskolán, '56-ban azután már együtt igyekeztünk reformelképzeléseinket megvalósítani.

1956-ban fegyveres csoportot szervezett, hogy megakadályozzon mindennemű erőszakos cselekedetet a környéken. Azt mondta, a bűnösöknek majd törvényes bíróság előtt kell felelniük. Helyzetünk a főiskolán persze kérdéses volt, Redő Ferencnek – aki esztétikát tanított, és ő volt a párttitkár is – köszönhattük, hogy maradhattunk.

Fekete György:
A lepke két élete /
György Fekete:
Two Lives of Butterflies
[1979] mézeskalács-
nyomóforma,
fakonstrukció /
gingerbread mould,
wood construction
[48x48x10 cm]

Fekete György:
Nagyanyám tekintete /
György Fekete:
My Grandmother's Gaze

[1988]

falap, lécraszter,
üvegrudak, fotó /
wooden plate,
lath screen, glass bars,
photo
[41x100x9 cm]

A diploma után némileg szétváltak útjaink, de figyelemmel kísérhettem, hogy közéleti érdeklődése milyen pozíciókba sodorta. Az már korábban kiderült, hogy realitásérzéke mennyire alkalmassá teszi vezetői feladatokra, és az is, hogy szigorú morális tartása sokszor hátrányára vált, nem ismerte a nemtelen megalkuvást.

Szorosabb kapcsolatba akkor kerültünk ismét, amikor megalakítottuk a Prizma 13 nevű kiállítási csoportot, tizenhárom, különböző műfajban alkotó iparművész dolgozott együtt, számos kiállítást rendeztünk.

Közben ő a Képző- és Iparművészeti Szakközépiskola igazgatója lett, ott megpróbált rendet teremteni, például nem engedte meg, hogy a diákok az iskolában alkoholt fogyasszanak, vagy néhány tanár részegen jöjjön be az iskolába – ez sokaknak nem tetszett, távoznia kellett. Már itt elkezdte az ellenségek gyűjtését, később kulturális helyettes államtitkárként folytatta, majd a Magyar Művészeti Akadémia elnökeként tevékenykedett, amikor ez a folyamat elérkezett a csúcra, hiszen a hazai értelmiség politikai hovatartozás szerinti kettészakadása ma már egy abszurd szo-

morújáték színvonalára süllyedt. De Fekete sosem állt bosszút senkin, holott igazán sokszor megtehetette volna – szerintem emögött papi családból való származása áll.

Fekete munkabírása lenyűgöző, reggel bemegy a hivatalba (elnöki második periódusa mostanában járt le, új elnököt kellett választani a Magyar Művészeti Akadémiának). Délután kiállítást nyit meg vagy konferenciát, ünnepségeken köszönti az ünnepeket, cikket ír, tanulmányt, vidékre utazik, szervez, parlamenti beszámolót tart, és széles baráti körével is ápolja kapcsolatait. Hogyan lehet ebben a tisztes korban mindezt megcsinálni, bírni – és elviselni a többnyire nemtelen támadásokat?

Zárójelben: amikor hajdanán még népművészetet is gyűjtöttem, találkoztam fantasztikus türeleművegekkel és apácamunkákkal, remekművek voltak. A türeleművegeket főként rabok készítették, az apácamunkákat értelemszerűen apácák. Vagyis olyan emberek, akik zárt közösségben élnek, szigorú szabályok szerint, és az időfoglalmaik nem hétköznapiak. És számukra az alkotás, a fantasztikus türelmet igénylő ma-

**Fekete György: Tavaszi üzenet /
György Fekete: Spring Message**

[2017] *famozsaik, fakeret, kötél, fafaragás / wooden
mosaic, wooden frame, rope, wood carving* [75x75 cm]

nuális munka tette elviselhetővé a nehezen elviselhető. Ez jutott eszembe Fekete Gyuri barátom kiállításán után, mert az ő éjszakai mozaikkészítése nemcsak egyszerűen művészi alkotótevékenység, hanem öngyógyítás és türelem, annak a rengeteg energiának a pótlása, amit napközben elhasznál, elveszít, regenerálódás a holnapokra. Remélem, hogy még sokáig lesznek holnapok, és gyűlnek a művek és csökkennek a megpróbáltatások. Isten éltesen, drága barátom!

MEZEI GÁBOR
belsőépítész

A fotókat a Magyar Művészeti Akadémia bocsátotta
rendelkezésünkre.

**Fekete György
műhelye /
György Fekete's
studio**

Szoborbútor

Papp Bálint György belsőépítész kiállítása a Vigadó Galériában

Papp Bálint György:
Az utolsó táltos
(részlet) /

Bálint György Papp:
The Last Shaman
(detail)

*doussié (afzélia),
tiszaifa, diófa, a teljes
méret: 163x45x32 cm
/ doussié (afzélia),
yew, walnut, full size:
163x45x32 cm*

■ A címben jelzett nagy sikerű tárlat műtárgyegyüttesének méltatása előtt, íme egy rövid összefoglaló a művész szakmai önéletrajza alapján.

Papp Bálint György az erdélyi Barcaságban, Bácsfaluban született. 1965-ben szerzett oklevelet a brassói faipari egyetem bútortervező szakán, és öt esztendeig a marosvásárhelyi bútorgyár tervezője volt, majd 1970-től 1989-ig a brassói Megyei Építészeti Tervezőintézet belsőépítészeti csoportjának vezetőjeként dolgozott. Jelentősebb munkái: Tüsnádfürdőn, Brassóban, Kovásznán szállodabelső, Brassóban az óvárosi Tanács téren üzletberendezések, kisvendéglők, Sepsiszentgyörgyön a római katolikus templom enteriőrjei és bútorai. Az egyedi kisbútorok tervezése és kivitelezése szabadidejében örömmel végzett munka és keresetkiegészítés volt. Eleinte csak a mobiliák frontoldalát „faragta” meg a megrendelő elvárásának és ízlésvilágának eleget téve, többnyire népművészeti motívumok stilizálásával. Később a sík bútorlapok befordultak a térbe, keresztmetszetük növekedett, a tömörfából összeállított állványszerű tömbök stílusa letisztult, karakteressé vált.

Szoborbútorokat mások is készítenek, a zseniális Sprok Antal is tömbösített fából dolgozik, de csak abban hasonlítanak egymásra, hogy mindketten alázattal és hatalmas mesterségbeli tudással nyúlnak választott anyagukhoz, ám a kezük alól kikerülő művek összetéveszthetetlenül mások. Míg Sproknál biológiai lények – ember, állat, növény – kölcsönöznek formát a bútornak, Papp Bálint György inkább a spiritualitást tárgyasítja.

Visszatérve a szakmai úthoz, 1989-ben a Romániában történt változások lehetőséget teremtettek, hogy sok ottani honfitársunkhoz hasonlóan Papp Bálint György is Magyarországra költözzön át. Tápióbecskén telepedett le, és folytatta művészi tevékenységének mind tervezői, mind kivitelezői vonalát.

Eleinte Fekete György belsőépítész mellett társtervezőként dolgozott az Agrobank nagyobb vidéki

Fotó: Papp Bálint György

fiókjain – Kecskeméten, Baján, Szolnokon, Zalaegerszegen, Siófokon –, de csakhamar jöttek az önálló munkák. Az Országház európai uniós könyvtárának bútortervei, az irodák és a fogadótér berendezése, Máriabesnyőn a Magyar Lakópark bútortervei, Gödöllőn a Szent István Egyetem *Ősbonos élelmiszerek* kiállításának berendezése, Tápióbecskén a református templom belsőépítészeti tervezése, kivitelezése. A szakrális tematika visszaszólitja Erdélybe is. Gyimesfelsőlokon a Szent Erzsébet Gimnázium terveit rendelték meg tőle, Csomakőrösre pedig az emlékszoba belsőépítészeti terveit készítette el – ajándékként. Értelmetlen, hogy a világhírű székely-magyar nyelvész, tibetológus Kőrösi Csoma Sándor földije jó ideje miért nem reagálnak e nagyvonalú gesztusra, hiszen a kivitelezés költségei elenyészőek ahhoz képest, amennyi erkölcsi és a fellendülő idegenforgalomból származó anyagi haszon lenne.

Papp Bálint György fontosnak tartja alkotásainak ki-

állításokon történő bemutatását is. A látogatók Braszótól Trieszten át Heidelbergig, valamint sok hazai kiállítóhelyen tekinthették meg műveit, hosszú lenne mindet felsorolni. A legjelentősebb kétségkívül a legutóbbi volt a Pesti Vigadó épületében. Miket is láthattunk ott? Bútorokat? Szobrokat? A két fogalom jelen esetben nem zárja ki egymást. A bútorok szobrokká szellemülnek, a szobrokat bútorként is használhatjuk. Téka, házioltár, kabinetszekrény, ékszerszobor, virágállvány – akár e funkciókat ellátó praktikus mobilaként szolgálhatnak az emberléptékű plasztikák. 130–180 centiméter közötti magasságukkal mégis úgy állnak a földön, mintha lebegnének. Az alacsonyabbakat a kiállítást rendező művész nem véletlenül emelte kisebb nagyobb csoportokban podesztekre. Amikor ugyanis a közelükbe kerülünk, mintha hozzánk hasonló lélekkel megáldott teremtmények társaságához csatlakoznánk. Szemrevételezve őket, észrevehető a testrészek szerinti tagolásuk – fej, nyak, váll, törzs, talp –, és belső szerveik is vannak fiókok, polcok, rekeszek formájában. Persze nem mindig ott, ahol nekünk, és az arányok sem antropomorfak. Mondanivalójuk van számunkra, csak nagyon kell figyelni minden kis részletre, gesztusra. Minél több időt töltünk velük, annál jobban megismerjük titkaikat. Kilépve aurájukból, tovább folyik köztük a néma diskurzus, mint a Húsvét-szigeti, tengerre meredő bálványok között, miután elment az utolsó bábmészkesztő turista is.

Papp Bálint György sem szól teremtményei nevé-

**Papp Bálint György
Szoborbútor című
kiállítása (részlet) /
Bálint György Papp's
exhibition**

**Statue Furniture
(exhibition view)**

*Vigadó Galéria,
Budapest, 2017 /
Vigadó Gallery,
Budapest, 2017*

**Papp Bálint György:
Téka /
Bálint György Papp:
Corner**

*diófa / walnut
[135x30x20 cm]*

→
Papp Bálint György:
Faliteka /
Bálint György Papp:
Wall Cabinet
pácolt kőris, diófa /
stained ash, walnut
[125x25x20 cm]

ben, szabad teret enged a műélvező fantáziájának. Nem gyárt filozófiát, nem értelmez helyettünk, művészi hitvallásként talán csak az anyag tiszteletét, szeretetét fogalmazza meg. Szívesen beszél a több évig várakozó nemes fahasábokról – a nálunk honos dió-, körte-, alma- és tiszafáról s a hozzájuk társított egzotikáról, az ébenről, a wengérről, a mahagóniról és a cédrusról –, a fényüket és mélyülő színeiket előcsaló viaszolásról. Szóba kerülnek a szikladarabokból évmilliók alatt gömbölyödő kavicsok, kövek, a polcokká vékonyodó márványlapok. Fémként egyedül az aranyfüst csillan meg, nincsenek vasalatok, szögek, csavarok, a furmányos zárszerkezetek, méretes zsarnokok is tömörfából készülnek.

Papp Bálint György művészetét stílusjegyek alapján nehéz lenne besorolni, hiszen ha munkáin feltűnik is nagy ritkán egy-egy beazonosítható építészeti motívum, az beleolvad a mű egészének mindent átíró karakterébe, mint a régi cserépkályhaparkány töredéke, vagy bármi más talált darab, fantáziát megmocogató hozadék. Olvasva a bútorszobrok, szoborbútorok nevét (cím helyett így illőbb említeni őket) – *Hagyaték, Keleti üzenet, Magyar örökség, Titkok őrzője, In memoriam Wass Albert, Az utolsó táltos emlékére* –, érezzük, hogy itt valami masszívan ősiról, mélyen szakrálisról, nyíltan magyarról és nagyon modernről egyszerre van szó. Az alkotónál csak az lehet bolder, akinek birtokába kerül egy ilyen tárgy.

GYÜRKY ANDRÁS
belsőépítész

(Papp Bálint György Szoborbútor című kiállítása, Vigadó Galéria, Budapest, 2017. július 26. – szeptember 10.)

Papp Bálint György:
Oltár (részlet) /
Bálint György Papp:
Altar (detail)
fekete diófa, doussié,
a teljes méret:
195x44x33 cm / black
walnut, doussié, full
size: 195x44x33 cm

Fotó: Papp Bálint György

Fotó: Papp Bálint György

Fenntartható nemez

Jászberényi Matild textilművész nemez munkáiról

Fotó: Kiss Béla

„Nem mindenki bivatott arra, hogy a szó szoros értelmében művész legyen. A Teremtés könyvének kijelentése szerint azonban minden ember megkapta a feladatot, hogy saját életének mestere legyen: életéből mesterművet, műalkotást kell létrehoznia.” (Részlet II. János Pál pápa *Levél a művészeknek* címen ismert, 1999. április 4-én keltezett enciklikájából.) Jászberényi Matild mind a két lehetőséggel élni tudott. Az 1951-ben, Baján született művész – rövid szegedi és kecskeméti kitérőtől eltekintve – egész életét a Sugovica-parti kisvárosban töltötte. Alkotói tevékenysége a közelmúltig párhuzamosan zajlott művészetpedagógiai pályafutásával, ami elhivatottságát ismerve, nem csupán a megélhetés kényszere miatt történt így. Pedagógusként egyik legnagyobb teljesítménye a bajai Vizuális Iskola létrehozatalában való részvétele volt tanárként, később igazgatói szerepkörben. 2001-ben következett ugyancsak Baján (és a régióban) a Moholy-Nagy László Alapfokú Művészeti Iskola elindítása, s évekig tanított a bajai Eötvös József Főiskolán is. Több művészeti nevelési program, tanterv (például az alapfokú képző- és iparművészeti oktatás országos tantervi programja, 1996) társszerzője volt. Művészeti téren is számos sikert ért el: egyebek között az Art Addiction Online Gallery The 7th International Female Artist's Art Annual – éves nemzetközi nőművészeti kiállításá-

nak Most Talented Artist (legtehetségesebb művész) díja, Stockholm, 2001; Lánkra vert szabadság '56, Print 2000 Nyomda díja, Kecskemét, 2006; s rendszeres résztvevője a nagy országos kiállításoknak (többek között II–VIII. Kortárs Keresztény Ikonográfiai Biennálé, Kecskemét; 2., 3., 5. Textilművészeti Triennálé, Szombathely). Ennek ellenére sajnos kijelenthető, hogy eredményeit és alkotásainak egyediségét, színvonalát tekintve még nincs az öt megillető helyen a kortárs magyar iparművészetben belül.

Jászberényi Matild a nemez készítésre, a textilművesség talán legősibb eljárására (magyarországi és egyben nemzetközi apostolai a Nagy Mari–Vidák István házaspár), a kilencvenes évek második felében talált rá. Az órá oly jellemző elszántsággal, a szakirodalom és a fellelhető, tanulmányozható példák segítségével lényegében autodidakta módon sajátította el a nemez feladat alapjait. Az elmúlt két évtized során mindezt a megszerzett tudás elmélyítése és saját művészi szándékainak szolgálatába állítása követte. Fontos megjegyeznünk, hogy a műfaj erőteljes népművészeti kötődései ellenére már az első pillanatoktól kezdve a kortárs művészeti nyelvezet megjelenítési lehetőségeit kutatta. Iparművészeti területről lévén szó, rendkívül fontos az anyag, a technika alapos ismerete, s az is, hogy annak kiválasztása tudatos legyen az alkotó részéről. Jászberényi Matild művei egyértelműen erről tanúskodnak: „Elsősorban az ősi nemeztechnikát alkalmazom, ami számomra a világ egészére érvényes fenntarthatóság biztosítását jelenti. Különböző minőségű gyapjút és többféle nemezszerkezetet használok a kompozíciók tematikájától függően: lehet vastag, durva, erősen texturált, de áttört, puha vagy akár üreges, héjrendszerű... Alapként általában a tisztított-, fésültgyapjú lemezek szálirányainak keresztezésével felrakott, rétegelt síklap szolgál. A nemezgyapjút plasztikai anyagnak tekintve fejlesztem tovább. A függelékes részleteket előbb szárazon kirakom, majd vizes, szappanos tömörítés, hengerlés következik. [...] Újrhasználható gyapjút (főleg a tömeg

Jászberényi Matild:
Mintázat
ismeretlen állatról /
Matild Jászberényi:
Pattern
of an Unknown Animal
[2004] *gyapjú,*
nemeztechnika /
wool, felt technique
[128x184 cm]

**Jászberényi Matild:
Mint a lepke /
Matild Jászberényi:
Like Butterflies**

[2008]

*gyapjú, nemez-
technika, szitanyomás
/ wool, felt technique,
sieve printing*
[260x90 cm]

Fotó: Kiss Béla

**Jászberényi Matild:
Galíciai tél keblén /
Matild Jászberényi:
In the Bosom
of the Galician Winter**

[2014]

*gyapjú, nemez-
technika, szitanyomás
/ wool, felt technique,
sieve printing*
[200x62 cm]

Fotó: Kiss Béla

növelésére), s más újrahaznosítható anyagokat is használók. Ügyelek arra, hogy az organikus anyag ne váljon hulladékká.”

A hagyományos technikai elemek, anyagok mellett – a képzőművészeti jellegű gondolatok érvényre juttatása érdekében – teret enged a kísérletezésnek is.

Fotó: Kiss Béla

Jászberényi Matild:
Szárzadás /
Matild Jászberényi:
Drought
[2004]
gyapjú, szövés,
nemeztechnika /
wool, weaving,
felt technique
[98x98 cm]

→ **Jászberényi Matild**
Fenntartható nemez
című kiállítása (részlet)
/ Matild Jászberényi's
exhibition Sustainable
Felt (exhibition view)
Tudomány és
Művészetek Háza,
TIT Örökség Galéria,
Kecskemét, 2017 /
House of Science and
Arts, Society for
Dissemination of
Scientific Knowledge
(TIT) Örökség
Gallery, Kecskemét,
2017

Beépülhet a nemezbe papír (lásd például *Szociális há-ló*), vékonyabb, vastagabb fonal, fa, fém, műanyag, különféle textilek, növényi részek, s több alkalommal is kézi szövés, vagy annak láncfonalrendszere. Nemezein előszeretettel használja a gyapjút előfonal, fonal, zsinór formájában (*Tiszta forrás; Híd*), sőt a színes gyapjútekercecsek (például *Elvesző partok*), fonalak darabolásával mozaikszerű elemekként is (*Migrációs élet-fa; Mintázat ismeretlen állatról*). Ritkábban a felmet-szett részleteket fejleszti, alakítja át (például *Belső kert*). „Kompozícióim motívumai, szimbólumai többnyire színes gyapjúfoltok, plasztikai részletek, bímzés, beszövés, növé-nyi applikáció, kézi szövött munkám vagy annak láncfo-nalai nyomán jelennek meg (például *Készenlét angyal-inggel*). Kezdetben gyakori volt, hogy növényi részletek mint motívumok beágyazását követtem, ezt váltotta fel a természeti elemek plasztikai megfogalmazása vagy stili-zációja fehér szitanyomás eljárással. Lehetőleg mindent a gyapjúnemez szerkezetéből próbálok kialakítani, a kont-raszthatásokat is. Csak kivételes esetben rögzíték varrás-sal.”

Jászberényi Matild alkotásait legutóbb Kecskemé-ten, az egykori neológ zsinagógában (*Fenntartható nemez*, Tudomány és Művészetek Háza, TIT [Tudo-mányos Ismeretterjesztő Társulat] Örökség Galéria, 2017. június 23. – július 23.) és Kiskunfélegyházán, a Szent István-templomban (*Belső kert*, 2017. szeptem-ber 16. – október 29.) láthatta a szakma és a nagykö-zönség. Kecskeméti tárlatának saját maga által meg-fogalmazott mottója a következő volt: „Az organikus nemez szépsége, sajátossága, az anyag iránti tisztelet mér-téket ad, tömörségre ösztönöz, míg plasztikai, érzéki le-hetősegei kibívással, intellektuális örömmel kecsegtetnek,

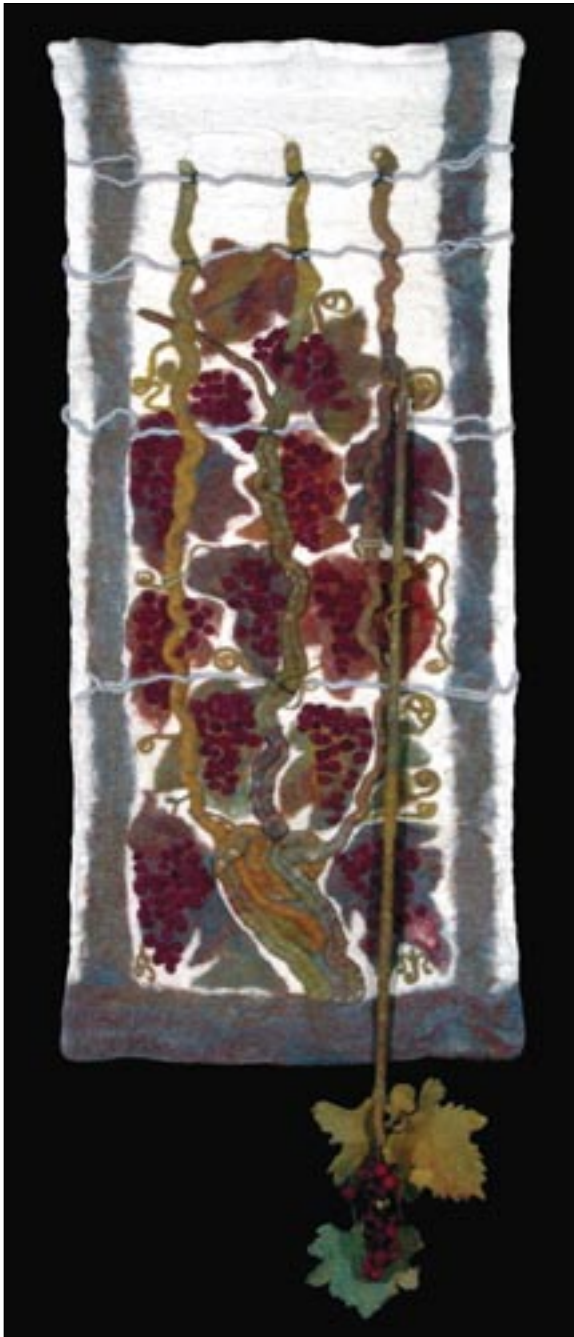
Fotó: Virág Ágnes

gyakran a színösszeállításra sincs szükségem. Örömet jelent szá-momra, hogy a kortárs művészetben megjelent a fenntart-hatóság problémaköre.” Tematikai szempontból tehát viszonylag egységes volt a bemutatott anyag, hiszen az mindenekelőtt a – nemezhez az elmúlt tizennégy év során társult – fenntarthatóság fogalmát járta kör-ül. Ezzel kapcsolatosan többször is hangsúlyozta, hogy talán még soha nem volt olyan nagy szükség a művészek szereptudatára, mint ebben a veszélyes, konfliktusokkal és krízisekkel terhelt korban. Hitval-lása szerint ilyen helyzetben egy művész nem vonul-hat háttérbe, mondania kell valami lényegest a világ-ról. „Egyre fontosabbnak találom korunkban a tudomány és művészet kapcsolatát. A fenntartható fejlődés gondola-tának, elemeinek megközelítését nemez munkáimon formai és tartalmi oldalról is értelmezhetőnek vélem.” A tartal-mi hitelesség érdekében tovább képezte magát, s a kilencvenes években környezetvédő és ökoteknika szakos európai diplomát szerzett a szegedi József At-tila Tudományegyetemen. „Igyekszem Juhász-Nagy Pál biológus, ökológus példaértékű gondolataihoz csatlakoz-ni, ki úgy vélte, hogy talán az ökológia lesz az emberiség új mítosza. Arról is szólt, hogy jobban követhetnénk a ter-mészetet, ahogy a természet túlélési stratégiája a biodiver-zitás, úgy a társadalomban is a sokféleség fokozása, a plu-ralizmus hozhat megoldást. Az én olvasatomban Hamvas Béla is egy ökológus gondolkodó.” Éppen ezért hivatko-zik munkáiban oly gyakran a természeti példákra, melyeknek külön sorozatot is szentelt (például *Mint a lepke*, melynek „teljes átalakulása alkalmazkodások

Jászberényi Matild:
Hét törzs (részlet) /
Matild Jászberényi:
Seven Tribes (detail)
 [2005] gyapjú,
 nemeztechnika,
 a teljes méret:
 176x460 cm /
 wool, felt technique,
 full size: 176x460 cm

Fotó: Virág Ágnes

Fotó: Kiss Béla

sorozata a teljesebb élettérhez”). A természeti mintázatokkal a társadalmi problémák megoldására irányuló nemezein (*Mintázat ismeretlen állatról; Migrációs életfa*) a „világ egylényegűségét” hangsúlyozza. Még a diplomamunka kutatási élményei adta inspirációkhoz köthetőek „a vízzel, az ártér szárazodásával, a benépesüléssel (szukcesszióval), a dunai genezissel, az élet újrateremtődésével kapcsolatos kompozíciók” (*Szárazodás; Hor-dalék; Gondolatok a vízről*). A természethez való szoros kötődése gyermekkori élményeiből táplálkozik, így vált belőle „a Dunához hű, galériaerdejének makrovegetációját figyelemmel kísérő ember” (például *Elvesző partok*). A hiányaival figyelmeztető *Klímahipotézis* című alkotását is közvetlen élmények inspirálták, amennyiben az a Koppenhágában rendezett 2009-es ENSZ Klímaváltozási Keretegyezmény konferenciája idején és annak témájára hangolt nemzetközi textiles művésztelepen (Textilforum, Herning, Dánia) készült.

Jászberényi Matild más témákkal is foglalkozik, azonban a fentiekben bemutatott gondolatokor különböző mértékben, de szinte minden alkotásában tetten érhető. Ezt tapasztalhatjuk meg az első világháborúban harcolt katonákra emlékeztető kompozícióin is (például *Isonzói árkok*). Különösen szépen jelenik meg ez a *Galíciai tél keblén* címet viselő nemezén, melyen az alkotó a technika adta lehetőségeket a vakítóan fehér, túlvilági fényvel ragyogó, hófödte katonasírok látványában rejtő természeti vigasztalás, az univerzummal való egybeolvadás – Mednyánszky által a nagy háború idején festett képekről jól ismert – motívumának a szolgálatába állította. („*Kedvelem a fény és a gyapjú együttműködésére építő átbatások megjelenítését, amit szálrendszerek beépítésével, áttört szerkezet nemezelésével, fedőfehér textiles szitanyomattal próbálok elérni a kellően vékony nemezlapokon.*”) Végezetül, a jelentőségük miatt utalnunk kell a Kortárs Keresztény Ikonográfiai Biennálék alkalmából született műveire is, melyek közül szerencsére több is a Kecskeméti Katona József Múzeum gyűjteményébe került, s reprodukcióik megjelentek e folyóirat korábbi számaiban (például *Mint a fű; Lepel alatt; Fésűből nőtt erdőkerítés – Szent Kinga legendája*).

IFJ. GYERGYÁDESZ LÁSZLÓ
művészettörténész

Jászberényi Matild:
Szabad szőlő (részlet) /
Matild Jászberényi:
Free Grapevine (detail)
[2015] gyapjú, nemez-
technika, a teljes
méret: 174x76 cm +
cca. 300 cm (inda) /
wool, felt technique,
full size: 174x76 cm
+ ca. 300 cm (stem)

A XI. Ötvösművészeti Biennálé a Klebelsberg Kultúrkúriában

**Sisa József: A dalköltő
Kodály Zoltán
emlékére, plasztika /
József Sisa: In Memory
of Zoltán Kodály
the Songwriter.
Sculptural work**
[2017] *rekeszszománc /
cloisonné enamel*
[30x30 cm]

■ Hatodik alkalommal adott méltó otthont a Klebelsberg Kultúrkúria az ötvösművészeti biennálénak, amelyen ezúttal is a szokott létszámban (negyvenöt) vettek részt a művészek, legtöbbször valóban hazajár a kúriába. (Szép gesztus a rendezőktől, hogy az előző biennálé óta elhunyt Antal László, Kopcsányi Ottó és Rékasy Levente munkáiból is kiállítottak néhány, a munkásságukra jellemző darabot.) A X. Ötvösművészeti Biennálét kísérő jubileumi katalógus Bakonyvári M. Ágnes művészettörténész által írt tanulmányából tudható, hogy a szakma 170-190 ötvösművészt tart számon, akiknek alig több mint ötöde

vesz részt rendszeresen a biennálékon. Az okát nem értem, de hasonlóan a papokhoz, akik a jelen lévő hívek előtt dörgő hangon szidalmazták a templomkerülőket, talán ugyancsak méltatlanul, a kiállító művészekről szóló beszámolóban nem állhatom meg ennek a kérdésnek a felvetését. A kiállítóhely jó és könnyen megközelíthető, a rendezés kitűnő, már a megnyitóra megjelenik a képes katalógus, több intézmény által felajánlott díj is van, és mégsem...

A kiállítási felhívásban előre megadott fő téma ezúttal Kodály Zoltán születésének 135. és halálának 50. évfordulójához kapcsolódott. Jócskán megelőzve az emlékévet, Skripeczky Akos már négy évvel ezelőtt kiállította egy Kodály-emlékmű makettjét, nem tudom, megvalósult-e valahol. Idén egy vörösrézből domborított füles vázát, egy krómozott serleget és két nagy méretű kiállítási ékszett mutatott be, mind-egyik korrekt, szépen kivitelezett munka. Sisa József *A dalköltő Kodály Zoltán emlékére* című művén a rekeszszománccal ábrázolt daloló gyerekeket vezénylő, hátulról is jól felismerhető Kodály-figurát kottarészletek borítják. Ez és a mellette kiállított tíz stációkép (a sorozat hiányzó négy darabját az előző biennálén láttuk) ismét meggyőzött Sisa kivételes zománcművészetéről. (Egyetlen apró kifogásom van, a stációképeken többször is feltűnő apró angyalfigurákkal kapcsolatban. A „Veronika kendője”-jelenetben az angyalka éppen Krisztus keresztféjének a szárvégén csücsül. Megértem, hogy a művész fantáziáját csábítják a technikájából is adódó apró, kedves részletek, de a Keresztút végül is egy mélyen tragikus eseményt ábrázol.) Serbakow Tibor *Kodály útjai* című, nagy méretű, változatos felületű réz domborműve nonfiguratív, képzőművészeti ihletésű munka, hibátlan technikával kivitelezve. Kovács Erzsébet Kodály előtt tiszteleg pompás zománcozott pávaképevel. Molnár Éva epikus bronzplasztikáival kapcsolódik a témához, legközelebből a *Szonáta* és *A népdal feltámadása* című munkákkal. Szép megoldás, hogy *Angyali üdvözlés* cí-

mű művén – a két világot mintegy elválasztó – üveglapon át lebeg az angyal.

Nagyon érdekes Rozsnyay Béla *Concerto* című nagy méretű plasztikája, amely szabadon felhasznált hangszerrészletekkel ábrázolja a muzsikát, változatos anyagok – acél, fa, gránit és karneol – felhasználásával. Mellette három másik plasztikát is bemutatott, melyeket hosszú, gömbös végű acéltükből állított össze, szellemesen ironikus a *Nagybatalom* című, óriási rovarot ábrázoló mű. Hasonló gömbös végű szegekkel díszítette nagy, vaskos kiállítási karperecét és gyűrűjét, kőberakásos fafüggői viszont viselhetőek is. Oláh Sándor Kodály tiszteletére *Arany árnyak* címmel három, krómacélból és nagy aranyozott kövekből álló munkáját állította ki, nincs közöttük azonban a katalógusban szereplő, hasonló anyagokból készült plasztika.

Az ékszerek között is vannak Kodály Zoltánhoz, illetve a zenéhez kapcsolódó darabok. J. Szalay Edit ezüstműből, gyöngyházból és fafűvós hangszerek billentyűzetéből összeállított dísztűpárja a *Kállai kettős* címet viseli, formájuk finoman utal „férfi és nő voltukra”. Szalay korábbi ékszereit is szívesen díszítette mikroprocesszorokkal, amelyek most ezüstkeresztjének kazettáiban bukkannak fel. Dávid Attila Norbert nagyon szépen megmunkált ezüst nyakékei és függői az előző biennálén hangszereket, most a zeneírás témaköréből vett kottaelemeket ábrázolnak. Zenei témájú Gera Noémi *Visszhang* gyűrűje, és *Skála* nyakéke, amelyen ezüstbe foglalt papír a lépcső.

A kiállítást most is uralták Katona Katalin gyönyörű, monumentális bronztorzói, a *Fény-lélek kapu* egyik oszlopán áll a kettős – egyik oldalán férfit, a másikon nőt ábrázoló – figura, a kapu másik oldala krómozott csövekkel ferdén kettévágott és koronázott vasoszlop.

Zagyva László *Régi játékaink* címmel két öntött-bronz plasztikát állított ki, szellemesen megformált bagoly, illetve egyszarvú oszlopokat, mellettük négy hagyományos domborműves plakettet.

Gombos István katalógusban szereplő, nagyon szép,

**Molnár Éva: Angyali üdvözet, plasztika /
Éva Molnár: The Annunciation. Sculptural work**

[2016] bronz, üveg / bronz, glass [50x20x20 cm]

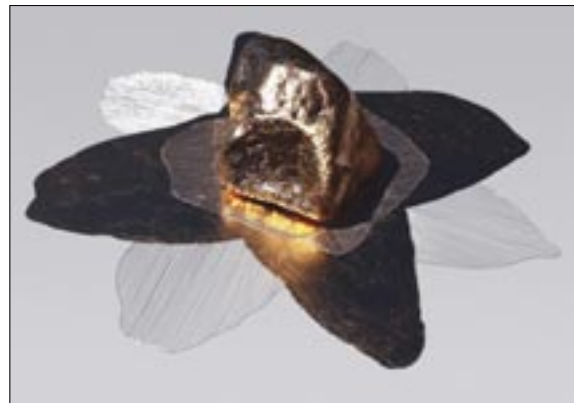
Rozsnyay Béla:
Concerto, plasztika /
Béla Rozsnyay:
Concerto.

Sculptural work

[2017]

acél, fa, karneol,
gránit / steel, wood,
carnelian, granite
[60x50x11 cm]

kovácsoltacél *Vasvirágát* sajnos nem láttuk a kiállításon, helyette három másik kovácsoltvas művet állított ki. A két *Pentelei viking* közül jobban tetszett a hagyományos oszlop alakú, a másikon a fa- és spárgaelemeket idegennek érzem súlyos anyaguktól. Ifjú Palkó József márványtalapzaton álló gránitoszlop elé állította Szent Ferenc öntöttbronz figuráját. Doncsev Antoni két, *Duett* címet viselő kovácsoltvas plasztikája a művész alkotásaira jellemző zárt, tömör formában ezúttal madarakat jelenít meg. Ugyancsak zenei pá-

Oláh Sándor: Arany árnyak, plasztika /
Sándor Oláh: Gold Shades. Sculptural work

[2017] kő, aranyfüst lemez, alumínium, műanyag /
stone, gold-leaf, aluminium, plastic [40x40 cm]

rost mutat be Nemesi Attila laposacél szalagokból hajlított, hegedűst és zongoristát ábrázoló *Duoja*.

Nagyon érdekesek a lemezből készült plasztikák, amelyeken egy-egy művész korábban megismert sajátos technikájával alkot új formákat. Laczák Géza *Árnyék térplasztika* című, acélból és gyúrt, patinázott sárgarézből kialakított munkája a korábbiakhoz hasonló tökéletes kivitelben, de kisebb méretben készült. Kálmán László *Acélpiramisa* a korábban is ismert, lézerrel kivágott gúlák újabb változata, először láttuk viszont két, az előzőhöz hasonló technikával létrehozott, patinázott sárgarézből készült, aranyfüsttel díszített *Személyes mandaláját*. Érdekes Balogh Mihály három, rézzel kombinált vaspiramisa, az oldalukon lévő kereszt, illetve csillag alakú kivágásuk a gúla szomszédos oldalaira is áthúzódik, különös betekintést adva egyikük tükörpolírozott belsejébe. B. Laborcz Flóra a *Térdeplő formák sorozat* új darabját állította ki, ezúttal címermotívumokkal díszítve. Ifj. Szláviscs Lászlónak az életnagyságúnál jóval nagyobb méretű, Corten acéllemezekből áttörten összehegesztett *Görgegy Artúr-portréja* rendkívül hatásos mű. Sor Júlia *Aranykor* című, hullámos vörösréz lemeze *Fémjáték* sorozatának szép darabja, mellette *Száll az ének* című, maratott vaslappal jelezte sokoldalúságát.

**Gombos István: Vasvirág, plasztika /
István Gombos: Iron Flower. Sculptural work**

[2017] *kovácsolt acél, kohószalak, polírozott krómaccél /
forged steel, dross, polished chrome steel [25x25x30 cm]*

A szakma doyenjeit ezúttal régebbi munkáik képviselték. A katalógus Jajecska Róbert 1973-ban készült, akkor korszakos jelentőségű, ólomüveggel borított nagy ezüsthálának képét közli, a kiállításon viszont egy Borsos Miklóst ábrázoló kis ezüstérmét tekinthettük meg. Kótai József *Nyírbátor* plakettje 1994-es munka, mellette két, nagyon szép szarvasos plakett volt látható *Gemenc I-II.* címmel. Muharos Lajos *Szent Eligius*-plasztikáit és függőit is láttuk már korábban, de olyan szépek, hogy mindig öröm kiállításon találkozni velük. Szilágyi Ildikó *Faljáró* térplasztikája a készülték, 1971-ben izgalmas újdonság volt, újabb munkái viszont a *Csöves tál*, a rézvirágokkal díszített doboz és a türkizköves ezüst ékszerai.

Nehéz bárhová is besorolni Koburger Zsolt munkásságát, aki talán leghívebben követi az ötvösség anyagainak és technikáinak évszázados hagyományait,

**J. Szalay Edit:
Kodály Zoltán,
Kállai kettős, dísztü /
Edit J. Szalay:
Kodály Zoltán,
Couple Dance of Kálló.
Brooch**

[2017] *ezüst, réz,
gyöngyház, alpaka,
fafűvös-billenttyűzet,
hosszúság: 18 cm /
silver; copper; mother-
of-pearl, alpaca,
woodwind manual,
length: 18 cm*

**Ifj. Szlávics László:
Görgey Artúr-portré /
László Szlávics, Jr.:
Portrait of Artúr Görgey**
[2016] Corten acél,
magasság: 60 cm /
Corten steel,
height: 60 cm

de szertelen fantáziával alkalmazza azokat. A *Hedonista kehely* című kókuszdió serlegének sokfigurás talpa, az *Életkehely* kókusz-cuppájának peremén kifelé másszó kis figurája, valamint a nyakékei, amelyek egyikén

**Koburger Zsolt: Hedonista kehely /
Zsolt Koburger: Hedonist Goblet**

[2016] aranyozott réz, fa, malachit, megkövült fa,
kókuszdió, magasság: 25 cm / gilded copper, wood,
malachite, petrified wood, coconut, height: 25 cm

Zidarics Ilona: Sportdíj / Ilona Zidarics: Sports Award
[2016] bronz, rozsdamentes acél, magasság: 40 cm /
bronze, stainless steel, height: 40 cm

tágra nyitott szem alatt ékköves ezüstrudacsok csüngenek (*Lélektükör*) – mind igazi örömmunkák.

Nagy hagyománya van a filigránnak is, amelyet nagyon szépen készít Vincze Zita, ezúttal kis zenedobozán és karmesteri pálcáján.

Bicsár Vendel korábban igen szépen kidolgozott felületű munkáival tűnt ki, most vasdrótokból lazán összeállított koszorút hozott. A katalógusban *Körben* címmel szerepel a mű, festett, színes háttér előtt fotózva. A kiállításon háttér nélkül függesztették fel az ablak előtt, s hiába kapott kifejezőbb címet – *Bartók Mikrokozmosz* –, eléggé jelentéktelenné vált.

Örvendetes, hogy olyan tárgyak is szerepeltek a kiállításon, amelyek mögött megrendelések állnak. Ilyenek a díjak: Zidarics Ilona rozsdamentes acél és bronz *Sportdíja*; Zoltán Győző patinázott és aranyozott plasztikája, *A Kelet-Magyarországi Transzplantációért* díj; Bohus Áron rétegeltüveg *Magyar világitástechnikáért* és *SAP-vándordíja*, valamint *Az Aggteleki-karszt barlangjai* – a Magyar Nemzeti Bank által kibocsátott – 5000 forint névértékű érmeje. Remélhetőleg idesorolható a Gelley Kristóf által tervezett *ALOIS ezüst evőeszköz készlet* modern vonalú prototípusa is.

Ékszerek szép számmal és tegyük gyorsan hozzá, nagyon jó színvonalon szerepeltek a biennálén. Balázs Marianna ezúttal egyetlen, nemes kövekkel és madárkával díszített gyűrűt állított ki. Bartl Dóra több, ékköves nyakéket készített, hozzájuk tartozó gyűrűvel vagy fülbevalóval. Szellemes a *Hommage à Paul Signac* nyakék és gyűrű, a festőművész stílusára utaló színes, üveggranulátumos betéttel. Szépek Hajdu László karperecei és borostyánköves gyűrűi, és Király Fanni régi textilhímzésekkel kombinált, titokzatos elnevezésű, nagyon gondosan kivitelezett függői. Kurucz Erzsébet gyűrűi a megszokott magas színvonalat képviselik. Rékasy Bálinttól láttuk már virágfejű, színes eloxáltalumínium és ezüstgyűrűit. Schuszer István nemesacél ékszerei is korábban kialakított stílusában készültek. Tóth Zoltán fantáziadús ékszereire jellemző a sokféle anyag felhasználása, amelyekhez ezúttal az arany is társult. Új szereplője a biennálénak Vágási Tamás, három szépen megformált gyűrűjével. Czinder Tünde ezúttal is két, lószórból fonott függőt mutatott be, Mile-Tóth Judit pedig ezüstből, illetve

Gelley Kristóf: ALOIS
ezüst evőeszköz készlet
(prototípus) /
Kristóf Gelley: ALOIS
silver cutlery set
(prototype)
[2015–2016]
ezüst, nikkelezett
rézötvényet, acél
(kivitelező:
GM Művek Kft.) /
silver, nickel-plated
copper alloy, steel
(manufacturer:
GM Works Ltd.)

fából készült *Medúza* és *Tintabál* című nyakékeit színes fonalakkal egészítette ki.

A díjazott művészek: Molnár Éva az Emberi Erőforrások Minisztériumának díját vehette át, Rozsnyay Béla a Magyar Művészeti Akadémiáét, Oláh Sándor a Magyar Képzőművészek és Iparművészek Szövetségéét. A szakma Szent Eligius-díját Koburger Zsolt és Sisa József kapták.

Összefoglalva a látottakat, ki kell emelni a kiállított művekre általánosan jellemző magas technikai és művészi színvonalat, de azt is meg kell jegyezni, hogy sok a „folytatás”, az olyan munka, amelyet látva, azonnal

meg tudjuk nevezni készítőjét. Ez természetesen nem baj, hiszen nem ismétlésekről van szó, de – mint a cikk bevezetőjében írtam – szívesen látnánk új neveket és új műveket is a következő biennálén.

LOVAG ZSUZSA
régész-muzeológus

(XI. Ötvösművészeti Biennálé. Klebelsberg Kultúrkúria, Budapest, 2017. szeptember 21. – október 15.)

A fotókat a Co-Libri Reklámgrafika Bt. bocsátotta rendelkezésünkre.

FISE35 art.craft.design

A Fialat Iparművészek Stúdiója Egyesület csoportos jubileumi kiállítása
a B32 Galériában

Fotó: Vrág Hajmalka

Hegedűs Klára Zsófia:
Pumpkin /
Klára Zsófia Hegedűs:
Pumpkin

[2017]

*csészek: összeépített,
öntött porcelán,
dupla falú; aljak:
esztergályozott fa /
cups: integrated, cast
porcelain, double-
walled; saucers:
turned wood*
[7–11 x 9 x 9 cm;
2,7 x Ø 14,5 cm]

■ Az egyesületi lét egyik legfontosabb alapértéke és egyben kiváló igénye is az összetartozás. Értékek, fogalmak közössége és akár különbözőségek felvállalása is, és azokat nem eltagadva megtalálni az összekötő szálakat.

Az együtt töltött időt, a közösen megélt élményeket és az ezeknek alapot adó közösséget nem könnyű kiállítás formájában megfogalmazni, főképp nem az, ha ezek egymástól függetlenül születő, egyéni munkákban öltenek testet. A *FISE35 art.craft.design* csoportos kiállítás mégis erre vállalkozott, ahol az összefoglaló szándék magába foglalta valamennyi kiállító tevékenységét.

A Fialat Iparművészek Stúdiója Egyesület jubileumi, az egyesület alapításának 35. évfordulóját ünneplő tárlatának anyaga 140 alkotó – főként az elmúlt öt év során született – munkájából állt össze. A friss, és

nem ritkán a szakmai szemnek ismerős alkotások az elmúlt időszakban beszámoló, díjátadók szereplői is voltak. A B32 Galéria és Kultúrtér adottságaként a kettéosztott kiállítási terület már első lépésben erősen meghatározta a bemutatásra kerülő darabok csoportosítását. A földszinti tér hosszú, egybefüggő falai inkább a függőlegesen installálható munkák befogadására alkalmasak, míg az alagsori Trezor Galéria oszlopokkal tagolt tere jóval rövidebb távolságú rátekintést tesz lehetővé, vagyis alkalmasabb a közelhajtásra, a tárgyak és alkotások aprólékos szemügyre vételére.

A FISE35 csoportos kiállítása három fontos szempontból is kivételes. Egyrészt egymás mellett szerepeltek a legújabb tagok, akik számára ez a kiállítás volt az első csoportos megmutatkozási lehetőség, és a több éve a FISE berkeiben tevékenykedő alkotók,

akiknek a munkájával rendszeresen találkozhatnak az érdeklődők.

Másrészt egymás mellé kerültek a funkció által meghatározott termékek és a műalkotás felé elmozduló munkák, ezáltal rendkívül izgalmas viszonyulások kialakítására adódott lehetőség, eddig sosem létezett viszonylatok jöttek létre.

A harmadik szempont pedig szintén egy erős egymásmellettség, mégpedig az egyesület szerkezetéből adódó kilenc tervező szak (belsőépítész, formatervezés, kerámia-porcelán, öltözék, öltözékkiegészítő, ötvös, textiltervezés, üveg, vizuális kommunikáció) munkáinak tudatos és tervezett elegyedése. Ez utóbbi szándék volt a legszembetűnőbb a látogatók számára

is, hiszen a különböző installálást igénylő egységek, illetve az egyes szakok alkotásai nem izoláltan, egymástól elzártan helyezkedtek el a kiállítóterekben, hanem igyekeztek szervesen összekapcsolódó egységet képezni. Ezt segítették a padlón elhelyezett, viszonyulást kifejező helyhatározóragok is, amelyek orientációt adtak a relációk felfejtésére.

Ez a szervesülő egymásmellettség reagálni igyekezett arra az egyre gyakrabban tapasztalható igényre, hogy a változó oktatási struktúra és a tervezői munka sokrétű elvárása miatt egyre inkább a többprofilú alkotói tevékenység jellemzi az art, craft és design területeit. Ez a rugalmasság egyben igazolja és alá is támasztja azon szemléletünket, mely szerint merev

Papp Zsófia:
Asztalterítő-kollekció
a Castro Bistro részére
/ Zsófia Papp:
Tablecloth collection
for Castro Bistro
[2014] pamut, kézi
szövött textil / cotton,
hand-woven fabric
[70x120 cm]

Fotó: Virág Hajnalka

Farkas Anna
 (anagraphic):
Magvető Kiadó, logó
 és komplett arculat /
Anna Farkas
 (anagraphic):
Magvető Publishing
House. Logo and
complete identity
 [2016]

határok helyett a rugalmas és befogadó közeg a jövő sikerességének záloga.

A kiállítás alap gondolatait és három szempontú változatosságát követve veszünk sorra egy-egy alkotást vagy alkotót, hogy kicsit bővebben megmutathassuk azt a sokszínűséget és változatosságot, amely a kezdetek óta jellemzi az egyesületet, és amely a FISE működésének egyik fontos alappillére.

Mindenképpen az elsők között kell megemlíteni a kiállítók névsorában Katyi Ádám betűtervezőt, tervezőgrafikust, akinek egyedi betűcsaládját az egyesület az arculatában és a honlapján is használja, valamint

az évfordulóhoz kapcsolódó friss katalógus grafikai tervezése is az ő munkáját dicséri.

A *TV-kép* című mozaikjával szereplő Pólya Zsombor egy személyben jelent határátlépést és alkotói változatosságot, ugyanis a Magyar Képzőművészeti Egyetem intermédia szakán végzett művész a FISE mellett a Fiala Képzőművészek Stúdiója Egyesület tagja is, és alkotói megalapozásának részeként kérdez rá a műalkotás határaitra, és ez a kérdésfeltevés az art, craft és design területén is mindennapos.

A legújabb tagok közé tartozik Hegedűs Klára Zsófia, akinek dupla falú *Pumpkin* bögréi az idei Ország-

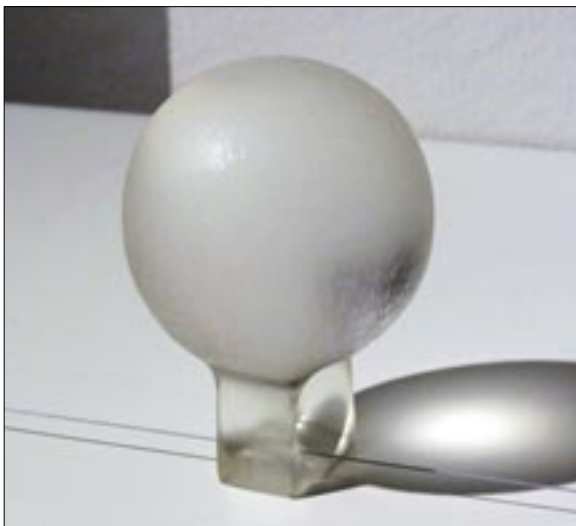
Söptei Eszter:
Geometrikus hullám,
lakástextil-kollekció /
Eszter Söptei:
Geometric Wave.
Household linen
collection
[2017] jacquard-
szövésű textil,
szélesség: 140 cm /
Jacquard-woven
fabric, width: 140 cm

Fotó: Virág Hajnalka

gos Művészeti Diákköri Konferencián is szerepeltek. A természeti formákat és tenyérbe simuló idomokat bájosan egyesítő tárgyak egyszerre nyújtanak vizuális izgalmat, kényelmes használatot és érzelmi kötődést. A porcelán-kerámia szak másik fiatal tagjának, Knetik Dórának a *Fagy az űrből* elnevezésű porcelán fagylalttálaló-sorozatát a Magyar Formatervezési Díj 2015-ös kiállításán láthattuk, sőt találkozhatunk vele a Sugar! Shop cukrászdában, és ha űrvendégeket várunk, akár haza is vihetjük a készletet. A science fiction témából inspirálódott játékos formájú kelyhek egységes fehér színe visszafogott háttérként szolgál a színes és változatos nyalánkságoknak. Papp Zsófia terítőjével is egy külső helyszínhez kötődik, a *Castro Bistro részére készült kollekcio* mintázata is a kávézó bejáratánál található boltív dísztéséből inspirálódott, ezzel teremtve összeköttetést a külső és a belső tér között. Kovács Máté ezen a kiállításon egy porcelán-installációval szerepelt, habár korábbi munkái között találhatóak speciális igényekre tervezett étkező- és tálalókészletek, a *Details II.* antropomorf figurái sem ismeretlenek a közönség előtt. András Edina papír-

**Stomfai Krisztina: Jéggolyó gyűrű /
Krisztina Stomfai: Ice-ball ring**

[2011] *plexi / plexiglass* [7x5x5 cm]

Fotó: Virág Hajnalika

Fotó: Virág Hajnalika

**Ábel Tamás:
99% Szeretet /
Tamás Ábel:
99% of Love**

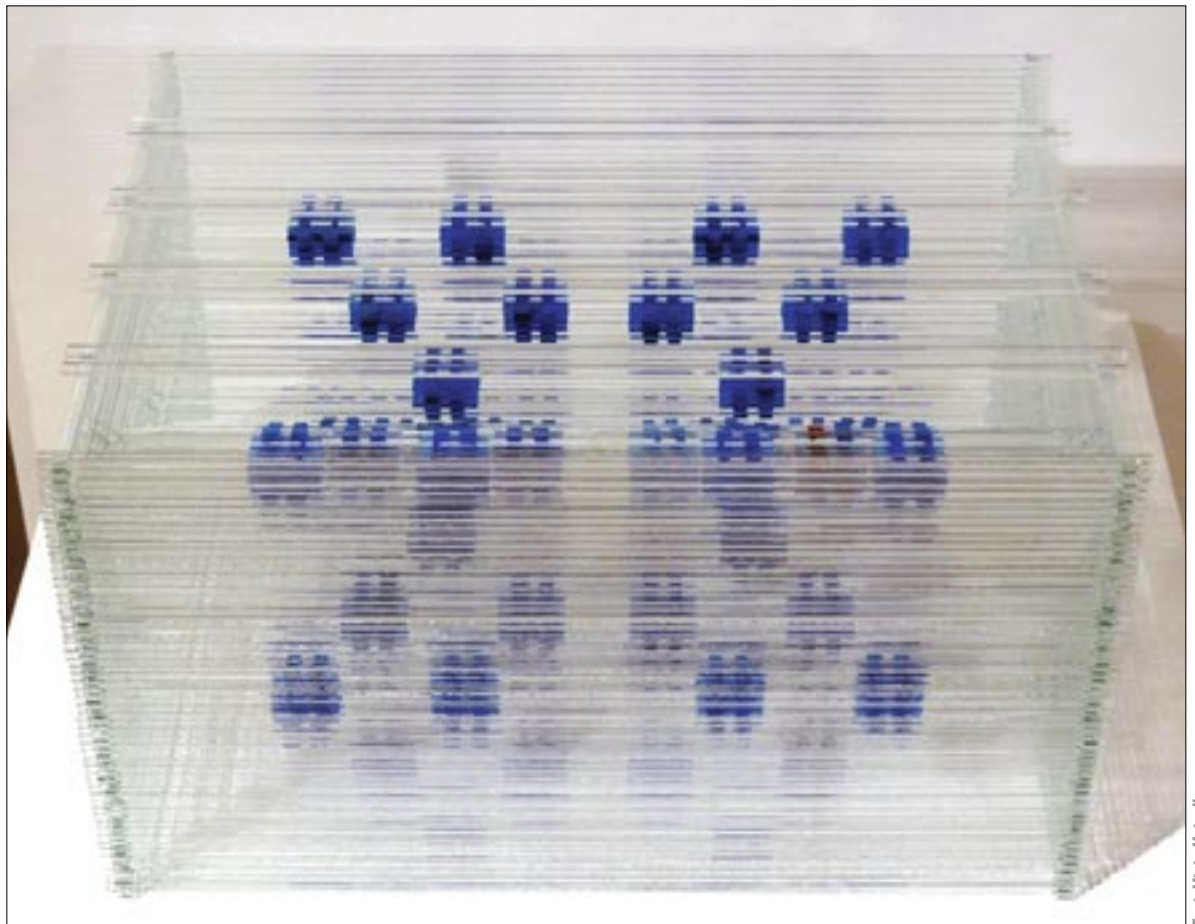
[2016] *ragasztott,
polírozott, csiszolt
üveg / glued, grinded,
polished glass*
[40,5x13,5x13,5 cm]

porcelánból készült „fénylepény”-lámpái másképp hordoznak magukon organikus jegyeket, a kiáramló levegőtől összelapuló lufi formájába merevedett kis lényszerű alakok vékonyka bőriükön eresztik át a fényt, így mutatva meg az egymásra tapasztott egységek szerkezetét. Konkrét élőlényeket rejt magába Huber Kinga *Nyüves gyűrűje*: az ékszer testét adó anyagba fészkelve rejtőzködnek a nemesfémből megformált élősködők, amelyek egyben a gyűrű ékességei is.

Farkas Anna tervezőgrafikus munkái minden bizonnyal azok számára is ismertek, akik nem jártasak a grafikai tervezés világában, hiszen a 2014-ben Red Dot díjjal is elismert *Zeneakadémia-arculat*ot minden

koncertre járó megszokhatta már, jelen kiállításon pedig a 2016-ban Magyar Formatervezési Díjat nyert *Magvető Kiadó-arculat* elemei voltak láthatóak. Kétszeresen is a FISE-hez kötődik az *Ékszerek Éjszakája Budapest* rendezvénysorozat megjelenése, ugyanis az eseményt hat kortárs ékszertervező hívta életre, az arculatot pedig a szintén egyesületi tag Muray Eszter grafikusművész alkotta meg számukra. Simon Péter Bence betű-metamorfóziáiból a kiállításon a *Type Moiré Offset* sorozat egyik fázisát láthattuk, bepillantva a karakteruniverzum matematikai logikával megteremtett, lenyűgöző világába.

Külön világot teremt fotóival Kiss Andrea is, aki-

Virág Hajnalka:
Error Mode – BOOOM!
 / Hajnalka Virág:
Error Mode – BOOOM!
 [2015]
ragasztott síküveg /
laminated glass
 [18x24x17 cm]

Fotó: Virág Hajnalka

Ruzicska Tünde:
Csendélet I. /
Tünde Ruzicska:
Still Life, I
[2016]
kézzel épített porcelán
/ hand-built porcelain
[20x30x50 cm]

nek sötét tónusú, időtlen feszültséget sugárzó képei közül az egyik Szabó Magda *Abigél* című regényének olasz fordítású kiadásán szerepel. Magérusz Anna *Párbuzam 01* és *Párbuzam 03* fotópárjai egzotikus arcképeket és egzotikus világokat helyeznek egymás mellé és elének, egyszerre állítva egymással szembe a fekete-

fehér és színes képekben a természet szenttelenségét és az emberi pillantás rátekinthető érzelmességét, és ezek elválaszthatatlan kapcsolódását.

A vizualitással is erős kapcsolódást mutat Újszászi Tünde egyedi csomózással készült, önmagában is izgalmas szövete, amely azonban a szemlélő mozgásával

**Szentirmai-Joly
Zsuzsanna (társalkotó:
Csizmadia Zsolt):
Laokoon Medusa –
Delirium, formáját
változtató asztali lámpa
/ Zsuzsanna Szentirmai-
Joly (co-designer:
Zsolt Csizmadia):
Laokoon Medusa –
Delirium. Table lamp
changing its shape
[2016]**

*Laokoon mozgószövet
lámpabúra /
Laokoon moving
textile lamp shell
[48–60 x Ø 49,5 cm]*

Fotó: Virág Hajnalka

változó megvilágítási viszonyok miatt folyamatosan módosuló, fénylő felületet gerjeszt. A térből a síkba forduló mintákra koncentrálnál Söptei Eszter *Geometrikus bullám* elnevezésű, jacquard-szövésű textilje. A

szabálytalan háromszögekből építkező, kristályszerkezetet idéző minta mozgalmassága síkba terítve is vonzza a tekintetet és a tapintani vágyó kezét is, így pompásan elképzelhető egy valódi térben felhasznál-

Sütő Erika:
Lotus lámpa /
Erika Sütő:
Lotus. Lamp
[2016] *öntött*
porcelánelemek,
matricázott minta /
cast porcelain parts,
transferred pattern
[45 x Ø 30 cm]

Somogyi Éva:
Tér – verskönyv /
Éva Somogyi: Space.
Book of poems
[2011]

háromdimenziós pop-up könyv, 17x18 cm oldalanként / three-dimensional pop-up book, 17x18 cm each page

va. Még ennél a térből síkba történő átfordulásnál is drasztikusabban határátlépő Kárpáti Judit Eszter textilművész és Esteban de la Torre médiaművész párosa, az EJTech formáció, akik a textil felszínét hol érzékelőként, hol pedig kijelzőként használják kísérletező munkálkodásuk során. A kiállított különleges textil felületén egy meghekkelt lézertoll segítségével képesek vagyunk feliratot hagyni, amely azonban hamarosan nyomtalanul eltűnik, tehát beavatkozásunk csak igen rövid hatású. Folyamatos jelenlétet és beavatkozást igényel ezzel szemben Varga Dóra *2048* című futurisztikus munkája. A Korai Zsolttal közösen jegyzett alkotásban érintéssel generálhatjuk a változó magasságú üveghenger-hegység színes megvilágításának folyamatát és ezzel együtt a fejhallgatóban hallható üzenét. Nem muzsikál, de szívről és szívhez szól Ábel Tamás *99% Szeretet* üvegobjektje, amelyben a pulzáló vörös szín hengerbe foglalt megjelenési formája némiképp emlékeztet a hangszintkijelző grafikus felületére is. A kerekdedség nem fokozható jobban, mint Stomfai Krisztina plexiből készült *Jéggolyó gyűjtője* esetében, ami valóban pontosan olyan, mint ami-

lyennek a neve alapján képzelnénk. Szintén grafikai alapokra építkező, de gömbölyded formák helyett végletesen szögletes Virág Hajnalka *BOOOM!* című alkotása, amely vékony üvegszalak sokaságából konstruált pixelekből áll össze.

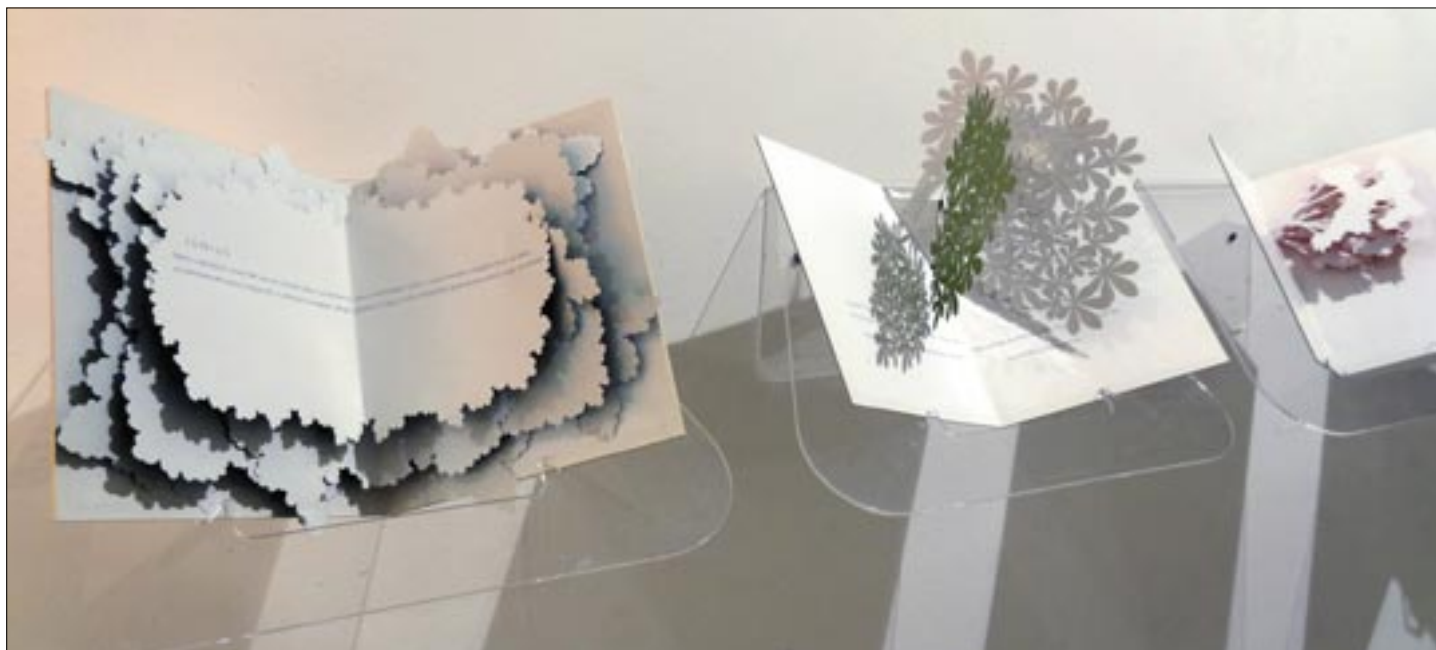
A Fiatal Iparművészek Stúdiója Egyesület ötévenként ilyen nagyszabású kiállítással igyekszik ünnepi mérföldkövet állítani a hétköznapi sodrásába, és bár az utóbbi időszakban több alkalommal volt lehetőség hasonló, összefoglaló jellegű megmutatkozásra az ország más városaiban is, ezen ceremoniális események jelentősége – az egyesület és a tagok szempontjából is – tagadhatatlan.

A kiállításához kapcsolódó új katalógus a legfrissebb információkat és munkákat tartalmazva nyújt kapcsolódási lehetőséget mind a szakmai, mind az érdeklődő közönség számára az egyesület életéhez és tagjaink kreatív energiáihoz.

FAZEKAS ILDIKÓ

design- és művészetmenedzser, a FISE vezetőségi tagja

(FISE35 art.craft.design. B32 Galéria és Kultúrtér, Budapest, 2017. szeptember 13. – október 9.)

Fotó: Virág Hajnalka

Hetven plusz egy év plakátmánia

Árendás József grafikusművész munkásságáról

■ Árendás, azaz ár&ás. Hogy ki ő? A Gyermelyi és a Lipóti pékség arculatának láthatatlan tervezője, aki *Az utolsó valcer* gitárját olyan szépen belezte ki, hogy azt Hrabal Maryskája sem csinálhatta volna jobban, aki bármikor előkap egy asszociációt testrészeket idéző zöldsegekről vagy zöldsegeket idéző testrészekről. Nem probléma. Mert az a gyanúm, hogy Árendás József grafikus folyamatosan tervező agya éppolyan nagy, mint ő maga, ezért az ötletek, motívumok, gegek is – ha nem rajzolva, festve, kivágva vagy fotózva lennének – kétségtelenül az ő öblösen zengő hangján szólalnának meg.

FŐISCOLA

Árendás József a Magyar Iparművészeti Főiskola 1967-ben induló Typo-grafikai Tanszékének második évfolyamán végzett. A Haiman György vezetésével újrarendített szak nagy hangsúlyt helyezett az alkalmazott grafika hagyományainak elsajátítására, a kurrens alkotói és nyomdatechnikai eljárások ismeretének átadására, a nemzetközi trendekkel való megismerkedésre, azaz igyekezett olyan tervezőgrafikusokat képezni, akik a szakmai tudás mellett a mesterséggel szemben támasztott „piaci” követelményeknek is meg tudnak felelni. A hetvenes években színre lépő generáció tagjainak kezeiből kikerülő munkák reprezentálják, hogy alkotóik a kulturális plakát területén folytatták, kísérletezés tárgyává tették, újragondolták a műfajt megújítani kívánó tendenciákat. A kortárs képzőművészeti folyamatok megismerése és figyelemmel követése, illetve az így kialakuló trendérzékenység mellett jellemző volt a széles skálán mozgó, bravúros eszközhasználat, a lehető legváltozatosabb technikák involválása, a tipográfia hangsúlyozása, a fotómon-

Árendás József: Scorsese, *Az utolsó valcer*, filmplakát / József Árendás: Scorsese, *The Last Waltz*. Film poster [1979] ofszet (megrendelő: Mokép, Budapest) / offszet (customer: Mokép, Budapest) [80x64 cm]

**Árendás József: Csehov, Három nővér, színházi plakát /
József Árendás: Chekhov, Three Sisters. Theatre poster**

[1985, 2005] *ofszet (megrendelő: Hevesi Sándor Színház, Zalaegerszeg) /
offset (customer: Hevesi Sándor Theatre, Zalaegerszeg) [80x64 cm]*

társba látványosan beavatkozó képmanipuláció változatos formáinak elterjedése. E generáció seregén belül Árendás koherens életművet tudhat magáénak. Bár a tervezőgrafika számos területén otthagya már névjegyt – elsősorban mégis plakátgrafikus. Tervezői attitűdje a plakátban és annak sajátos mediális kvalitásaiban találta meg igazán önmagát. A műfaj reprezentációjában jellemzően a kulturális szcéna számára vállalt és kapott megrendeléseket.

INGYENJEGY KÁDÁR ELVTÁRS MOZIJÁBA

Árendás a főiskola befejezésétől fogva egészen a rendszerváltásig készített moziplakátokat – évente hármát-négyet – a Mokép számára, melyeket a Magyar Hirdető bírált el. A filmplakát virágzásának korszakában a felkért két, (esetenként) három grafikus még abban a vetítőteremben nézhetette meg a filmeket, ahová Kádár János is járt, de Árendás szívesen vett részt a Gorkij mozi filmklubjában Bíró Yvette esztéta előadásain is. Film- és Fellini-szeretetről tanúskodik az *Országúton* (1981) plakátja. Az elmosódottságig zoomolt fotó nagyon érzékenyen fejezi ki a filmben lefestett interperszonális kapcsolatokat, az egymás mellett, de nem közösen megélt érzelmek skáláját. A maszkyszerűen, a fotó túlexponálásával kiemelt arc szó szerint felfedi a szereplő foglalkozását (artista), ugyanakkor Gelsominát a tisztaság jelképévé is teszi. A fotográfiaival való játék, a technika adta lehetőségekkel való kísérletezés vagy annak alternatív képzőművészeti módusokkal való felül- és átírása egyrészt „generációs” jellemző, de a művész tizenhat év fotólaborban töltött gyakorlatáról is tanúskodik.

Kortársait is megihlető ikonikus munkája *Az utolsó valcer* expresszív plakátja a rock, country és bluegrass keverékét játszó The Band együttes karakterét adja vissza. Martin Scorsese koncertfilmje egy zenei éra lezárását ábrázolja, ahol a hippikorszak nagyjai adják át egymásnak a hangszereket, egy utolsó keringő alkalmából. A plakáton a gitár – mint a zene metaforája – még egyszer utoljára kitarulkozik, ahogy a dobogó szív kifeszíti magát a hangszer testéből. A feliraton Colin Brignall nevéhez fűződő úgynevezett Harlow tipográfia, ami eredetileg a harmincas-negyvenes évek késői art deco-jából inspirálódott. 1979-ben, amikor a

plakát készült, friss és gyakran használt betűtípusnak számított: azaz van benne nosztalgia, mégis egy új korszak képviselője.

PLAKÁT A SZÍNPADON

Bár az egész életmű perspektívájából a rendszerváltásig tartó Mokép-filmplakátmegrendelések is folyamatosak, az 1982-től 2006-ig tartó időszak, amikor Árendás a zalaegerszegi színház (1983-ig Állandó Színház, utána Hevesi Sándor Színház) vizuális tervezőjeként formálta a kulturális intézmény arculatát, valóban kiemelendő és meghatározó korszak volt. A kulturális intézmények közül talán a színház az, amelyik a legkitartóbban és a legmakacsabban ragaszkodott és ragaszkodik azóta is a plakát műfajához. Gyakori, hogy a színház saját grafikust alkalmaz, aki egyéni stílusával, illetve a színház profiljához illeszkedő reprezentatív grafikai kifejezésmódjával az intézmény arculatának elválaszthatatlan védjegyévé válik. A színházi plakát a filmplakáttól jelentősen eltérő kategória, hiszen a grafikusnak általában nincs lehetősége végignézni a próbafolyamatok alatt formálódó darabot, vagy egyeztetni a díszlettervezővel, rendezővel a készülő mű hangulatáról, látványvilágáról. Ezért azt mondhatjuk, hogy a színházi plakát, bár elválaszthatatlan a reklámozott színdarabtól, mégis olyan önálló plakátművészeti entitás, ami lazábban kapcsolódik a kész műhöz és sokkal több teret enged a grafikus sajátos elgondolásának és kreativitásának.

Árendás színházi plakátjain is mindvégig hangsúlyos a biztos rajztudás mint elemi képzőművészeti technika, a jelképteremtés, a vizuális metafora szeretetének jelenléte, a munkák hangulatát tekintve pedig meghatározó a meghökkentés, a poén vagy az ironia minősége.

A zalaegerszegi együttműködésből született korai plakátok monokrómabbak, majd egyre inkább kidomborodik a kísérletezésre való hajlam, az állandó meg-

újulásra való törekvés, a trendek felvillantása (Roy Lichtenstein-es pop-art: *A zöld kakadu*, 1985). Nagyon szembetűnő az ábrázolt téma mögött megbújó

**Árendás József: Goethe, Egmont, színházi plakát /
József Árendás: Goethe, Egmont. Theatre poster**

[1987] *ofszet (megrendelő: Hevesi Sándor Színház, Zalaegerszeg) / offset (customer: Hevesi Sándor Theatre, Zalaegerszeg) [80x64 cm]*

Árendás József: Hubay Miklós, A zsenik iskolája, színházi plakát / József Árendás: Miklós Hubay, A School of Geniuses. Theatre poster
 [2012] digitális print (megrendelő: Öregmalom Színtársulat, Dunaalmás) / digital print (customer: Öregmalom Stage Company, Dunaalmás) [100x70 cm]

Árendás József: Bartók Béla, jubileumi plakát / József Árendás: Béla Bartók. Jubilee poster
 [2006] digitális print (megrendelő: Magyar Plakát Társaság) / digital print (customer: Hungarian Poster Association) [100x70 cm]

ötlet letisztult megfogalmazásának képessége, a szimbólumteremtés ösztönös készsége (például *Három nővér*, 1985), a komikumra, a dolgok, eszmék kifordításának szeretetére való hajlam, gyakran az illuzioniz-

mus nyelvén (*Üvegfigurák*, 1986, *Nők iskolája*, 1994). Továbbra is megjelennek a sokszorosító technikával készült aprólékos, vonalrajzos plakátok, melyek mindig frappáns vagy monumentális szimbólumokat fo-

**Árendás József: Színházi plakátok,
plakát saját kiállításához / József Árendás:**

Theatre Posters. Poster for the artist's exhibition

[1990] ofszet (megrendelő: Komáromi Kisgaléria,
Komárom) / offset (customer: Komáromi Kisgaléria
Gallery, Komárom) [64x80 cm]

galmaznak meg. Ilyen a *Lakat alá a lányokkal* (1982), amin a rakoncátlankodó fűző emlékeztet az 1979-es Valcer-plakát szétpattanó húrjaira. A nyolcvanas évek és talán az egész színházas időszak legszuggesztívebb darabja a *Három nővér* plakátja. Ez az elmosódó, légi-es, szinte homályba vesző, de a raszterpontok miatt mégis „zajos” kompozíció nagyon hatásosan festi le a vidékre szorított, de onnan folyton elvagyódó testvérek sorsát. Árendás az alakok megformálásához az út széli, csonkra nyírt szomorúfűzek látványának emlékét használta fel. 2005-ben a plakát penészes zöld színt kapott, ami még jobban kidomborítja a csehovi alaphangulatot – mert végül minden megmarad úgy, ahogy volt, a lassan gyilkoló, sejtelmes enyészetben.

ÖNPLAKÁT

Más a helyzet azonban, ha a plakátgrafikus saját munkáit bemutató tárlathoz tervez falragaszt. Ebben az esetben a kiállítási plakát a grafikus és a művelt műfaj ars poeticájává válik. Árendás egyéni vagy csoportos kiállításokra készített munkáin hol didaktikusan, hol stiláris utalások révén, máskor játékosan, de mindig él a lehetőséggel, hogy rajtuk hagyja egyéni, összetevszethetetlen névjegyt.

1986-os önálló tatai kiállítását reklámozó plakátján használja először ár&ás (művek) tipografikus-szimbolikus márkajelzését, ami a vezetéknevében rejlő szó-és képjáték lehetőségének felfedezése óta állandó szignóként tűnik fel munkáin. Az antropomorfizált P betű lazán támaszkodik a kép oldalához, ami fricska

**Árendás József: Tasnádi István, Magyar zombi,
színházi plakát / József Árendás: Tasnádi István,
Hungarian Zombie. Theatre poster**

[2006] ofszet (megrendelő: Hevesi Sándor Színház,
Zalaegerszeg) / offset (customer: Hevesi Sándor Theatre,
Zalaegerszeg) [64x80 cm]

és utalás is egyben Szilvásy Nándor ordító P-figurájára, amit az 1972-es műcsarnokbeli plakátkiállításra tervezett. Ugyanezt a motívumot használja fel 2003-as tatabányai kiállításának plakátján is. Komáromi, színházi munkáit bemutató tárlatának (1990) plakátja

egy timpanonos, klasszikus színházi épület és egy szemüveg játékos konstrukciója. A tárgy itt olyan vizuális utalásként, jelként jelenik meg, ami egyrészt

**Árendás József: Fellini, Országúton, filmplakát /
József Árendás: Fellini, The Road. Film poster**
[1981] *ofszet (megrendelő: Mokép, Budapest) /
offset (customer: Mokép, Budapest) [80x64 cm]*

mint a teremtő látás, a szem tárgyiasult szimbóluma – pontosabban a grafikus színházra fókuszáló kreatív pillantása –, másrészt a néző, az utca emberének figyelő tekintetét szimbolizáló színházi okuláré, valamint az a közönséges szemüveg – mint harmadik szem és munkaeszköz –, amiben magát a művészt is gyakran látni.

**Árendás József: Pé mint plakát /
József Árendás: P as in Poster**
[2005] *digitális print / digital print*
[100x70 cm]

Árendás József: Iparművészeti Főiskola, kiállítási embléma / József Árendás: Academy of Applied Arts. Exhibition emblem
[1992] szitanyomás / sieve printing [80x64 cm]

MAGYAR PLAKÁT TÁRSASÁG

2004. június 22-én Árendás József, Baráth Ferenc, Ducki Krzysztof, Orosz István, Pinczehelyi Sándor, Pócs Péter megalapították az azóta – „papíron” – negyven tagot számláló Magyar Plakát Társaságot. A társaság alapítói elsősorban a megrendelőjét vesztett művészi plakát örökségét kívánják átmenteni korunkba. A plakát virágzó korszakának maguk is alakítói voltak, a társaság egyrészt igyekszik méltóan gondozni a műfaj reprezentatív múltját, valamint tervezői és szervezői tevékenységével jelenét jótékonyan befolyásolni. 2005 óta számos kiállítást rendeztek. Legutóbbi nagyszabású eseményük a 2016-ban debütáló és a

jövőben biennáléjelleggel folytatni kívánt PosterFest, aminek az ELTE Természettudományi Karának Gömbaulája adott helyet. A rendezvény emblémájában visszaköszön a CMYK-színtér koloritja, mely időről időre felbukkan Árendás egyéni munkáin, de ő volt a kiállítás egyik kurátora és az installáció tervezője is.

A Stuttgarti Magyar Kulturális Intézet és a Magyar Plakát Társaság a reformáció 500. évfordulójára emlékezve, Stuttgartban 2017. október 26-tól november 17-ig megtekinthető plakátkiállítást szervezett. A művész plakátja a rá jellemző tipográfiai és képgrafikai játékkal fogalmazza meg a reformációra reflektáló gondolatait.

A PLAKÁTON TÚL – GYERMELYI ÉS A TÖBBIEK

Bár Árendás Józsefet elsősorban plakátgrafikusként tartjuk számon, de az ő nevéhez fűződik a *Gyermelyi tészta* és a *Lipóti pékség arculatának* megtervezése is, utóbbi Lőrincz Attilával közös munkája. Az arculat, a csomagolás, az embléma vagy a kereskedelmi kiállítás tervezése az alkalmazott grafika „láthatatlanabb” területei közé tartoznak, ahol a grafikus megjelenést, külsőt ad egy cégnek, egy terméknek – az adott brandinget, szemléletet vagy cégfilozófiát mindig szem előtt tartva.

A nyolcvanas évektől kezdve több híressé vált logót is készített: a MAOE (Magyar Alkotóművészek Országos Egyesülete) logója, a zalaegerszegi Hevesi Sándor Színház mosolygó maszkot eltartó, bús arcú figurája azóta is a színház emblémája, de az ő nevéhez fűződik a Magyar Plakát Társaság és a PosterFest logójának terve is.

SZŐNYEG-SZEGVÁRI ESZTER
művészettörténész

A fotókat a művész bocsátotta rendelkezésünkre.

Árendás József: Magyar Plakát Társaság, logó / József Árendás: Hungarian Poster Association. Logo
[2004] megrendelő: Magyar Plakát Társaság / customer: Hungarian Poster Association

Árendás József: Gyermelyi, logó / József Árendás: Gyermelyi. Logo

[2014] megrendelő: Gyermelyi Zrt. / customer: Gyermelyi Ltd.

Szent László ábrázolásai középkori falképfestészetünkben

A közelmúlt feltárásai

■ Szent László (1046–1095) magyar király alakját megjelenítő középkori falfestészeti emlékeink jellemzően három fő csoportra oszthatók. Közülük a legjelentősebb és a legtöbb emlékekkel bíró a kerlési csatát (cserhalmi ütközet, 1068) bemutató, több jelenetre tagolt legendaciklus. A másik a három magyar szent királyt együtt megjelenítő ábrázolások csoportja, mint például a pelsőci (Plešivec), vagy a magyarremetei (Remetea) református templom falképei, de ismerünk több, a diadalív béléteben a királyt önmagában megjelenítő ábrázolást is, például a ragályi református templomban. Harmadikként pedig azt a képtípust érdemes megemlíteni, amelyen Szent László a tró-

noló Szűz Mária előtt hódol. Ennek egyik példája Feketeadó (Чорнотисів), a másik Baktalórántháza katolikus templomában található. Kiváló hazai és külföldi szakemberek – történészek, egyháztörténészek és művészettörténészek – elemezték nemzeti szentünk jelentőségét és művészeti alkotásokban való megjelenését. Közülük – a teljesség igénye nélkül – Jánó Mihály, Jékely Zsombor, Klaniczay Gábor, László Gyula, Lukács Zsuzsa, Marosi Ernő, Szilárdfy Zoltán, Veszprémy László és Wehli Tünde, a külföldiek sorában Vasile Drăguț, Vlasta Dvořáková, Ivan Gerat, Dana Jenei és Dragos Gh. Năstăsoiu tanulmányai emelendők ki. Külön említeném meg Kerny Terézia

**Szent László és
Szent István király.
Református templom,
szentély, déli
homlokzat, párkány
alatt, Pelsőc
(Plešivec, Szlovákia) /
Kings St. Ladislaus and
St. Steven. Sanctuary,
below the south
moulding, Calvinist
Church, Pelsőc
(Plešivec, Slovakia)
[1370–1380] *al fresco,
restaurálatlan /
al fresco, unrestored***

(1957–2015) művészettörténész életművét, aki Szent László századokon átívelő kultuszának, ábrázolási típusainak és azok változásainak legalaposabb ismerője volt. E tudósok mellett lehet-e újat mondani a témában? Talán igen, mivel a 14–15. században rendkívül népszerű freskók az utána következő évszázadokban kivétel nélkül elfedésre kerültek, levakolták, lemeszelték őket, ezért a közelmúlt restauratori kutatásai és helyreállításai során végzett megfigyeléseinknek köszönhetően új adatokkal járulhatunk hozzá a korábban összefoglalt ismeretekhez. Szent királyunkat ábrázoló falképfestészeti emlékeink felfedezése és feltárása a 19. század közepén indult el. A bántornyai (Turnišče) és a zsegrai (Zehra) Szent László-legenda-ábrázolást 1874-ben Rómer Flóris (1815–1889) régész, művészettörténész mutatta be középkori falképfestészetünkről írt nagyszabású művében (*Régi falképek Magyarországon*. Budapest, 1874). Ezt követően a 19. század utolsó két évtizedében különösen Huszka József (1854–1934), Nagy Gézával (1855–1915) közösen végzett feltárásai hoztak rendkívül jelentős eredményeket. Ekkor tárták fel a bögozi (Mugeni), erdőfülei (Filia), homoródszentmártoni (Martiniș), maksai

(Moacșa), sepsibesenyoői (Pădureni), sepsikilyéni (Chilieni) és székelyderzsi (Dârjiu) ciklusokat. Majd a Felvidéken is előkerültek a kerlési csatát bemutató freskók, melyek közül a gömörákosit (Rákoš) 1906-ban Gróh István (1867–1936) tárta fel és restaurálta. Az első világháborút lezáró trianoni békeszerződés (1920) utáni időszak szellemi légköre az ország elcsatolt területeit magába foglaló utódállamokban nem kedvezett nemzeti emlékeink további feltárásának. Újabb lendületet az 1960-as, 1970-es években vett a kutatás, amikor a szlovák műemléki hivatal által végzett középkoritemplom-helyreállítások során több jelentős emlék vált ismertté. Közülük talán a legjelentősebb a kakaslovnici (Vel'ká Lomnica), Alexandriai Szent Katalin tiszteletére szentelt templom sekrestyéjében került felszínre. Erdély középkori falképeinek kutatása az 1990-es évek közepétől vehetett újabb lendületet, így a restauratori beavatkozások során sok addig ismeretlen, Szent Lászlót ábrázoló freskó került elő, vagy a régebben feltárt emlék restaurálása történt meg.

Rövid összefoglalóban nem vállalkozhatok az emléktanyag részletes bemutatására, csupán azokat a

Magyar szent királyok. Református templom, szentély, északkeleti fal, Magyarremete (Remetea, Románia) / Hungarian holy kings. Sanctuary, north-eastern wall, Calvinist Church, Magyarremete (Remetea, Romania)

14. század vége, al fresco; feltárás: 1927, Pozsonyi Jenő; tisztítás, konzerválás, restaurálás: 2002–2012, Lángi József és B. Juhász Györgyi / late 14th c., al fresco; uncovered 1927 by Jenő Pozsonyi; cleaned, conserved, restored 2002–2012 by József Lángi and Györgyi B. Juhász

példákat ismertetem, melyek még kevésbé épültek be a köztudatba, illetve amelyeknél azonos műhely több alkotásának összevetésére nyílik lehetőség.

Ma már meghaladottnak tűnik az a korábbi vélekedés, miszerint a Szent László-legenda-ábrázolások az ország peremterületeire, határőrvidékeire jellemző

Fotó: Tarbay Annamária

alkotások. E vidékeken a történelmi események miatt ugyan nagyobb számban maradtak fenn, de mára az ország belső területein, sőt Szlavóniában is több ciklus, vagy annak töredéke vált ismertté a műemléki helyreállításoknak köszönhetően. Jelentős felfedezésnek tekintjük a Zala megyei Túrje premontrei templomának déli mellékhajójában a déli falon, az ablakok alatti zónában feltárt ciklust. Itt a 18. század közepén elbontott déli mellékszentély diadalívétől indul és az ablakok alatti sávban folytatódik a Szent László-legenda, tehát nem az általánosan jellemző, megszőkötött északi – ablak nélküli – falon jelenítették meg! Ezért itt keletről nyugatra haladva követik egymást a jelenetek. A képmezőt fekete, okker- és vörös színű egyszerű szalagkeret és vonalazás veszi körül. E keretezés sajátosságos, mivel a pihenési jelenet egyes részei e kereten kívülre kerültek, illetve a háromkaréjos végződésű felszentelési keresztek is félig kilógnak belőle. A képszalag hossza 775 centiméter, magassága 173 centiméter, ornamentális díszítményt a felszentelési kereszten kívül nem alkalmazott a festő. Az első három jelenet szinte eggyé olvad. A kivonulás, az üldözés és a csatajelenet egy képpé sűrűsödik. A Váradot szimbolizáló soktornyú épület kapuján lánzdásával és íjjal felszerelt láncvértes katonák kísérik a fehér lovon vágató, lovagi fegyverzetet viselő szent királyt. Kaftánt és kun süveget visel a barna lovon menekülő, lányt rabló kun vitéz, oldalán hatalmas fekete tegez lóg. Az elrabolt lány alakja a többi szereplőhöz képest aránytalanul kicsi. A kun harcos újat megfeszíti, akárcsak az előtte szürke lovakon menekülő kun vitézek. A következő jelenet a kun lerántása. Ezt a ritkán ábrázolt jelenetet az ismert ciklusok közül csupán Zsegrán és Bántornyán festették meg! Az ezt követő két jelenet – melyek a feltárt töredékek alapján a birkózással, illetve a kun megölésével azonosíthatók –, sajnos, az 1741-ben megnagyobbított ablak,

Szent László. Református templom, diadalív-bélet, déli pillér, Ragály / St. Ladislav. Chancel arch, southern pillar, Calvinist Church, Ragály, Hungary

15. század eleje, al fresco; feltárás, konzerválás: 2005, Tarbay Annamária / early 15th c., al fresco; uncovered, conserved 2005 by Annamária Tarbay

illetve az 1760 körül másodlagosan ide elhelyezett késő gótikus szentségtartó fülke beépítése során jelentősen károsodott. Az utolsó jelenet a pihenés, ahol a fekvő, szakáll nélkül ábrázolt, tehát ifjúként megjelölt király lehajtja fejét a lány ölébe. Rendkívül furcsa az is, ahogy a pihenő lovak a kép keretezésén kívül állnak, kantárukat a Szent Lászlónak árnyat adó fa – képerketen túlnyúló – ágához kötötték ki.

A falkép festését *al fresco* technikával kezdte el a mester, de *al secco* fejezte be, így ma kevésbé színes a felület, mint amilyen eredeti állapotában lehetett. Sajnos az épület állagának romlása és a 17–20. századi beavatkozások miatt a falkép sérülékenyebb, al *secco* befejezett felszíne nagymértékben károsodott. Ennek következtében ma színópiaként áll előttünk a mű, ez az oka annak, hogy az arcoknak csupán a körvonalai maradtak meg, a szemek, orrok, ajkak szinte nyomtalanul eltűntek. A mester minden szabad felület kitöltésére törekedett. Dús lombkoronájú fákkal, lándzsákkal és repülő nyílvevesszőkkel fedte el a nagyobb üres részeket. Érdekes még, hogy – két kivételtől eltekintve – került az egymást takaró figurák ábrázolását.

A Türjén feltárt legenda sok részletében eltér a megszokott ábrázolásoktól. Nem az ország peremterületén található és nem plébániatemplomban, hanem egy szerzetesi közösség megrendelésére készült. Ez pedig ugyanaz a premontrai rend, amelynek ócsai templomában szintén fennmaradt egy korai ciklusként számontartott töredékes legendaábrázolás. Talán nem járunk messze az igazságtól, ha azt feltételezzük,

**Szent László, Szent László-legenda – üldözés (részlet).
Premontrai templom, déli mellékhajó, déli fal, Türje /
St. Ladislas. The Legend of St. Ladislas: Chasing (detail).
Southern side aisle, southern wall,
Premonstratensian Church, Türje, Hungary**

14. század első harmada, al fresco indítva, al secco befejezve; felfedezés: 1987; feltárás: 1996, Lángi József; restaurálás: 2000–2001, Lángi József és B. Juhász Györgyi / first third of 14th c., started al fresco, finished al secco; revealed 1987; uncovered 1996 by József Lángi; restored 2000–2001 by József Lángi and Györgyi B. Juhász

hogy a premontrai renden belül Szent László tisztelete nagyobb hangsúlyt kapott, hiszen magyarországi első monostorukat Nagyvárad mellett alapították (Váradhegyfok, 1130), ahol a kialakuló kultusz és az annak következtében megjelenő képi ábrázolások elsődlegesen hatottak. Így talán nem túl merész feltételezés, hogy a ciklus elterjesztésében szerepe lehetett a rendnek. Ahogy már említettük, Türjén szokatlan a

Fotó: Lángi József

**Szent László-legenda
– csata. Premontrei
templom, déli
mellékhajó, déli fal,
Türje / The Legend
of St. Ladislav: Battle.
Southern side aisle,
southern wall,
Premonstratensian
Church, Türje, Hungary**

*14. század
első harmada,
al fresco indítva,
al secco befejezve /
first third of 14th c.,
started al fresco,
finished al secco*

Fotó: Lángi József

ciklus déli falra való elhelyezése. Az általánosan elterjedt jelenetekből – váradi kivonulás, csata, üldözés, birkózás, a kun megölése és pihenés – álló ciklus itt kiegészül a már említett lerántási jelenettel. Egyedülálló Szent László nyugati típusú lovagi fegyverzetben való megjelenítése. Láncvért fedi testét, melyet térd- és könyökvédő egészít ki, a vértet hosszú, bő fegyvering takarja, a sarkantyú nagy korongban végződik. Példa nélküli, hogy az üldözési és a lerántási jelenetben a király arca nem látható, mert fejét zárt csöbör sisak fedi. Csak a pihenésjeleneten látszik Szent László hosszú hajjal övezett, szakálltalan arca. Legkülönösebb viszont, hogy dicsfény egyik esetben sem övezi a szent fejét! A fegyverzet a 13. század végi nyugati lovagok felszerelésével egyezik meg, mely a hazai emlékegyben a *Képes Krónika* (1360 körül, Országos Széchényi Könyvtár, Cod. Lat. 404) rozgonyi csatát (1312) ábrázoló miniatúráján (69 r.) megfestett, küzdő Károly Róbert király viseletével vethető össze leginkább. Legjelentősebb eltérés, hogy ott a király nem bő fegyveringet, hanem rövidebb, vastagabb fegyver-

inget visel. A viselet kapcsán végezetül meg kell említeni, hogy a türjei falképen a fegyverzetből hiányzik a pajzs, ami akkoriban fontos védőeszköz volt, és ami a legtöbb legendaábrázoláson szerepel. A ciklus további különlegessége, hogy a hatalmas méretű felszentelési keresztet „beleszórták” a képszalagba, csupán alsó harmaduk nyúlik ki a keretezés alá. Általános jellemzőjük, hogy széles vörös sáv keretezi őket, melyet ugyanilyen színű gyöngysormotívum övez. A keresztet furcsa elhelyezésénél talán sokkal jelentősebb momentum viszont, hogy alattuk kétsoros minuszkulás feliratokat is feltártunk. Sajnos, kopottság miatt – mi restaurátorok – képtelenek vagyunk a feloldásukra, pedig tartalmuk rendkívül fontos lehet, mivel az ismert ciklusokon szövegek a legkritikább esetben jelennek meg, és azok is egy-egy szóra korlátozódnak! A türjei ciklus datálásához nincsenek történeti forrásaink, de festéstechnikája és stílárius jelei alapján a korai ábrázolások közé soroljuk, véleményünk szerint a 14. század első harmadában keletkezett.

Szent László-legenda – lerántás. Premontrei templom, déli mellékhajó, déli fal, Tüskegy / The Legend of St. Ladislaus: The Girl Dragging down the Cuman Warrior from his Horse. Southern side aisle, southern wall, Premonstratensian Church, Tüskegy, Hungary
14. század első harmada, al fresco indítva, al secco befejezve / first third of 14th c., started al fresco, finished al secco

Topográfiai elhelyezkedése miatt különösen fontos a következő két emlék. Az elmúlt évtized horvátországi műemlék-helyreállításai során több jelentős középkori falkép került feltárássra. Témánk szempontjából a Szlavóniában található újhelyszentpéteri (Novo Mjesto) római katolikus templom hajójának északi és a velikei (Velika) ferences templom homlokzatán feltárt töredékek hívják fel a figyelmet arra, hogy a középkori Magyar Királyság délkeleti területein is számíthatunk hasonló emlékek felbukkanására. Újhelyszentpéteren bizonyos, hogy a legenda üldözési jelenetéről van szó. Itt ugyan kisebb szívetek értel-

mezhetők csak, de mivel a visszafelé nyilazó, menekülő kun és a mögötte ülő, íjat bal kezével tartó lány is fennmaradt, nem kétséges, hogy a ciklus részletéről van szó. Jellegetes elem a lovak lába alatt fekvő elesett harcosok vérző teste, vagy levágott feje is. Velikén még nehezebben értelmezhető a részlet, mivel itt több más falképtöredék mellett, csupán egy kisebb fragmentum maradt ránk, amelyen balról jobbra vágató, visszafelé nyilazó, csúcsos süvegű lovasok csoportja látható. Legalább öt figura és három ló értelmezhető az egykori képszalagból, melynek folytatását egy nagy méretű újkori ablak nyitásával sajnos meg-

semmisítették. Mindennek ellenére Szent László-legendáján kívül más témájú ábrázoláson nehezen tudunk elképzelni hasonló szereplőket. A falkép – stílárís

jegyeli alapján – a 14. század második felében keletkezhetett.

Erdélyben, szász erődtemplomokban is egyre gyakrabban kerülnek felszínre Szent László-ábrázolások. Az eceli (Aţel) evangélikus templom szentélyének északi, egykor homlokzati falán festették meg a legendát. E freskó sajnálatosan az időjárás viszontagságai, majd a szentély és a sekrestye 1499-ben történt átalakítása miatt jelentősen károsodott. Itt az 575 plusz 60 centiméter hosszú képszalag csupán három jelenetre tagolódik. Képmzője nincs megosztva, a jelenetek nyugatról keletre haladva követik egymást: az üldözés, a birkózás és a kun megölése, de ez utóbbit már részben takarja a 15. század végi falazat. Itt a ciklus szűkszáví, tömör megfogalmazásáról van szó. Hiányzik a sokszereplős csatajelenet, és a Váradról történő elindulást sem festették meg. Az üldözési jelenet legépebb részlete a reflexíjjal hátrafelé nyilazó kun, illetve Szent László erősen stilizált lova, de hiányzik az elrabolt lány. Az arcok, karakterek vagy a datálást segítő viselet ma már nem ismerhetők fel, mivel a mély tónusú, türkizkék színű háttér előtt csupán a figurák világos, lekopott lenyomata maradt meg. A birkózási jelenetben jobbra áll László király, aki szorosan markolja a csúcsos süvegű kun vitézt. E süveg és Szent László nimbuszal koronázott feje kilóg a képkeretből. A kun mögött áll az annak Achilles-inára lesújtó lány, kinek termete a két hősnél némileg kisebb. A kun megölésénél is a hagyományos komponálási megoldást alkalmazta a festő: a térdelő kun hajába kapaszkodik a lovagkirály, míg a bal oldalon álló, előrehajoló lány lesújt rá. E kép különlegessége, hogy itt a kerten kívül ábrázolt stilizált felhőmotívumból egy kar nyúlik alá, és tartja Szent László koronáját – minden bizonnyal Szent László angyalok általi koronázására

Szent László-legenda – üldözés (töredék).

Római katolikus templom, hajó, északi fal, Újhelyszentpéter (Novo Mjesto, Horvátország) / The Legend of St. Ladislav: Chasing (fragment). Aisle, northern wall, Roman Catholic Church, Újhelyszentpéter (Novo Mjesto, Croatia)

14. század második fele, 15. század eleje (?), al fresco; feltárás: cca. 2006, Ivan Srša / second half of 14th c., early 15th c. (?), al fresco; uncovered ca. 2006 by Ivan Srša

Szent László-legendája – birkózás és a kun megölése. Evangélikus templom, hajó, északi fal, legfelső regiszter, Szászivánfalva (Ighişu Nou, Románia) / The Legend of St. Ladislaus: Wrestling and Killing the Cuman Warrior. Aisle, northern wall, uppermost register, Lutheran Church, Szászivánfalva (Ighişu Nou, Romania)

15. század eleje, al fresco; restaurálás: ca. 2010–2016, Kiss Lóránd és Pál Péter vezette restaurátorcsoport / early 15th c., al fresco; restored ca. 2010–2016 by a group of restorers headed by Lóránd Kiss and Péter Pál

utalva. Ecelen kívül az utóbbi évek rendkívül jelentős felfedezése volt a szászivánfalvai (Ighişu Nou) evangélikus templom falképeinek kutatása és feltárása. A Kiss Lóránd és Pál Péter vezette restaurátorcsoport a hajó északi falán három regiszterben festett, alul két női szent mártíriumának jeleneteit, felettük pedig a

Szent László-legendája hatalmas képszalagját tárták fel. Ugyan ez a képmező károsodott leginkább, mégis jól azonosítható a sziklás tájban megjelenített ciklus legtöbb eleme. Nem maradt fenn a kivonulás, viszont a szent király alakja az üldözési jelenetben azonosítható. Markáns elemként jelenik meg az Árpád-ház

Fotó: Lángi József

**Szent László-legendája – pihenés. Evangélikus templom, hajó, északi fal, legfelső regiszter, Szászivánfalva /
The Legend of St. Ladislav: Rest. Aisle, northern wall, uppermost register, Lutheran Church, Szászivánfalva (Ighiu Nou, Romania)**
15. század eleje, al fresco / early 15th c., al fresco

Fotó: Lángi József

**Szent László.
Evangelikus templom,
szentély, déli fal,
ülőfülke hátfala,
Somogyom
(Șmig, Románia) /
St. Ladislav. Sanctuary,
southern wall, back wall
of a sitting niche,
Lutheran Church,
Somogyom
(Șmig, Romania)
14. század vége –
15. század eleje,
al fresco;
2009, Kiss Lóránd /
late 14th c.,
early 15th c., al fresco;
research: 2009,
Lóránd Kiss**

Fotó: Lángi József

Szent László-legenda – kivonulás és csata. Unitárius templom, hajó, északi fal, Homoródkarácsonyfalva (Crăciunel, Románia) / The Legend of St. Ladislaus: The Army Leaving the Town and Battle. Aisle, northern wall, Unitarian Church, Homoródkarácsonyfalva (Crăciunel, Romania)

14. század első harmada, al fresco; kutatás: 1997; feltárás, restaurálás: 2005–2006, Lángi József / first third of 14th c., al fresco; research: 1997; uncovered, restored 2005–2006 by József Lángi

heraldikai színeire festett tárcsapajzs és a nyeregtakaró. A király zárt vértete és fegyvertete szinte azonos a 15. század első éveiben készült *Hervoja-missale* (1406–1416) lovagábrázolásával. Értelmezhető még a birkózási jelenet, ahol csak a lábak maradtak épen, viszont jól látszik a kun horgas inára sújtó bárd. Legépebben a kun lefejezésének jelene maradt fenn. Itt Szent László a térdelő kun szakállába és hajába markol, míg a lány széles pengéjű karddal sújt le a kun nyakára. A pihenési jelenet ugyancsak károsodott. Itt is markáns heraldikai elemként jelennek meg az Árpád-ház címerének színei, viszont a szent király alakjából csupán a dicsfény maradéka látszik a lány ölében. E falképciklus különlegessége, hogy az almakeréki

(Mălâncrav) evangélikus templom szentélyét kifestő műhely alkotása.

A homoróddaróci (Drăușeni) evangélikus templom helyreállítása során, a hajó déli falán korábban már ismert, Alexandriai Szent Katalin legendáját bemutató falképsorozat mellett most az északi falon is láthatóvá váltak egy nagyobb freskóciklus kisebb részletei. Annak ellenére, hogy itt még nem történt meg a teljes feltárás, a ma látható részekben lovak lába alatt elesett katonák, repülő nyílvesszők, sisakos fejek azonosíthatók, így feltételezhetően itt is egy Szent László-legenda részletei várnak feltárára. Ahogy Szászivánfalván női szentek legendájával együtt jelenítették meg a szent királyt ábrázoló ciklust, úgy ez nemcsak

Fotó: Lángi József

**Szent László-legenda
– birkózás.**
**Unitárius templom,
hajó, északi fal,
Homoródkarácsonyfalva
/ The Legend of Saint
Ladislav: Wrestling.**
**Aisle, northern wall,
Unitarian Church,
Homoródkarácsonyfalva
(Crăciunel, Romania)**
*14. század első
harmada, al fresco /
first third of 14th c.,
al fresco*

Szent László-legenda
– a kun megölése.
Unitárius templom,
hajó, északi fal,
Homoródkarácsonyfalva
/ The Legend
of Saint Ladislav:
Killing the Cuman
Warrior. Aisle,
northern wall,
Unitarian Church,
Homoródkarácsonyfalva
(Crăciunel, Romania)
14. század első
harmada, al fresco /
first third of 14th c.,
al fresco

Fotó: Lángi József

Homoróddarócon, hanem másutt is előfordul. Bögöz és Magyarremete református templomában, valamint Homoródszentmárton unitárius templomában például Antiochiai Szent Margit legendájával együtt jelenik meg.

Még két fontos Szent László-falképről kell szót ejtenünk, melyek az elmúlt évtizedben, két szász evangélikus templomban kerültek felszínre. Somogyom (Šmig) és Darlac (Dârlos) templomszentélyének ülőfülkéjében magyar szent királyokat festettek meg. Mindkét esetben a fülke hátfalának bal oldalán foglal helyet a bárdot tartó Szent László. Míg Darlacon a „megszokott” módon frontális beállítású, addig Somogyomban félprofilban ábrázolták a karjaival dinamikus mozdulatot tevő figurát, kinek mellvértjén

ugyancsak hangsúlyosan jelennek meg az Árpád-ház címerének színei. Falképeink mellett néhány erdélyi szárnyas oltáron fatáblára festett Szent László-ábrázolással is találkozhatunk. Ezért talán joggal vehető fel a kérdés: mi az oka annak, hogy a szász közösségekben is ilyen intenzitással jelentkezik nemzeti szentünk kultusza? Amellett, hogy Anjou-királyaink uralkodása (1301–1395) és Luxemburgi Zsigmond (1368–1437) uralkodása idején teljesedik ki a kultusz, talán összefüggésbe hozható azzal, hogy a III. Béla király kérésére, 1192-ben szentté avatott László király lett – az ugyanabban az évben általa alapított – nagyszebeni (Sibiu) prépostság patrónusa. Szembenben a 19. század végéig állt kápolnája Szent Lászlónak!

Végezetül két olyan falképcsoporra hívom fel a fi-

Szent László-legenda – a kun megölése. Református templom, hajó, déli fal, Laskod / The Legend of Saint Ladislav: Killing the Cuman Warrior. Aisle, southern wall, Calvinist Church, Laskod, Hungary
14. század első harmada, vastag, nedves mészrétegre festve / first third of 14th c., painted on thick, wet lime

Fotó: Lángi József

Szent László-legenda – üldözés. Református templom, hajó, déli fal, Laskod / The Legend of Saint Ladislav: Chasing. Aisle, southern wall, Calvinist Church, Laskod, Hungary
14. század első harmada, vastag, nedves mészrétegre festve; feltárás: 1994, G. Horváth Erzsébet; restaurálás: 1999, Seres László vezette csoport / first third of 14th c., painted on thick, wet lime; uncovered 1994 by Erzsébet G. Horváth; restored 1999 by a group headed by László Seres

Fotó: Lángi József

gyelmet, amelyek esetében egy kisebb régióban egy-egy műhely több alkotása azonosítható. Homoródkarácsonyfalva (Crăciunel) unitárius templomának északi falán 2006-ban tártunk fel egy viszonylag ép, jó megtartású ciklust, mely az északi fal teljes hosszán végigfut, és csupán az üldözési jelenet fele semmisült meg egy a 19. században nyitott ablak kialakításakor. A falkép részletes elemzésére terjedelmi okok miatt most nincs lehetőség, de azt ki kell emelnünk, hogy csak itt, illetve a gelencei (Ghelința) római katolikus templomban és a homoródszentmártoni – 19. század végén lebontott – unitárius templomban található meg az a jelenet, amely megelőzi a minden egyéb le-

gendaciklust nyitó kivonulást. Mindhárom templomban a trónuson ülő Szent László előtt egy térdelő figura jelenik meg. Különleges a pihenési jelenet is, mivel Homoródkarácsonyfalván nemcsak a lány, hanem egy tollas fűveget viselő figura is kiegészíti a kompozíciót. A homoródkarácsonyfalvai cikluson érdekes jelenség, hogy László király csak a képszalag felén visel vértet és sisakot, a birkózás és a kun megölésének jelenetében széles gallérú, hermelinbéléses vörös ruhában, szűk vörös harisnyában jelenik meg. A kompozíció alsó, geometrikus elemekből álló keretmustrája is figyelemre méltó, melyhez hasonlóval csak az 1317-re keltezett, legkorábbinak vélt kakaslovníci

Szent László-legendán találkozhatunk. Fent is különleges a széles, hullámzó szalagot imitáló keret, amelyben kis méretű mérműszerű karéjok is megjelennek. Ilyen mustrával csak a már említett gelencei és homoródszentmártoni ciklusoknál találkozhatunk, illetve a sepsibesenyoői (Pădureni) református templom töredékein, melyet – véleményem szerint – ugyan csak ez a mester alkotott. Itt ma már alig értelmezhetők a legenda maradványai, de szerencsére a 19. század végén Huszka József néprajzkutató 1:1-es léptékű pauszrajzokat és akvarellvázlatokat készített a már akkor is sérült, hiányos falképekről, így lehetőségünk van összevetni a fentebb felsorolt három művel. Korábban a gelencei freskókat a 14. század első harmadára datálta a kutatás, de én a Homoródkarácsonyfalván látható viselet miatt, korábbi leírásaimban, a keltezést későbbre helyeztem. Ma viszont – felülvizsgálva akkori nézeteimet – elfogadom a 14. század húszas-harmincas éveire való datálást.

Utolsó emlékcsoportunk egy a Felső-Tisza vidékén dolgozó műhely alkotásai közé sorolható. A csarodai és lónyai református templomot, illetve a gerényi (Горњи) görög katolikus templomot kifestő műhely két alkotásán is feltűnik a Szent László-legendá. A laskodi református templom déli falán maradt fenn az az egykor – feltehetőleg – csak három jelenetből álló ciklus, melynek ma két értelmezhető eleme látható. Nyugat felől indul a történet, ahol az üldözési jelenetből a barna lovon ülő, hátrafelé nyilazó lányrabló kun, illetve utolsó képként a kun megölése maradt fenn. Ez utóbbi jelenetben a láncvértet viselő szent király vállát hosszú vörös palást fedi, mindkét kezével a lerokkadt kun haját markolja. Az előrehajló lány pedig lesújt a kun vitéz nyakára. Nagyon hasonló pózban áll a palágykomoróci (Паладь Комарівци) református templom birkózási jelenetében a lány, aki ott bárdal sújt a kun horgas inára. A 14. század első harmadára keltezett falkép elhelyezése az eddig ismertté vált ciklusok között a legkülönlegesebb, mivel a nyugati karzat mellvédjére festették meg! Ugyan több ismert ciklus indul a nyugati falon, de karzat-mellvédre festve még eddig soha nem került elő. Sajnos a 19. század végén bővítették a karzatot kelet felé, így a különleges technikával festett falkép is károsodott,

Fotós: Lángi József

Szent László-legendá – birkózás (részlet). Református templom, nyugati karzat, mellvéd, Palágykomoróc (Паладь Комарівци, Ukrajna) / The Legend of Saint Ladislav: Wrestling (detail). Western choir balcony breastwork, Calvinist Church, Palágykomoróc (Паладь Комарівци, Ukraine)

14. század első harmada, vastag, nedves mészrétegre festve; restaurálás: cca. 2006–2017, Kiss Lóránd és munkatársai / first third of 14th c., painted on thick, wet lime; restored ca. 2006–2017 by Lóránt Kiss and colleagues

dott, ma csak az üldözés- és a birkózásjelenet értelmezhető. (Nem vakolatra, hanem vastag meszelésre festették, amely ugyanúgy nedves volt a festéskor, mint a freskó vakolata. Viszont mivel rendkívül gyors munkát igényelt ez a vékony, gyorsan száradó hordozó, nagyon lineárisak a megjelenített figurák. Mindennek ellenére itt is lejátszódott a freskókötés.)

Összegezve tehát elmondhatjuk, hogy a közelmúlt műemléki, restaurátori kutatásai jelentősen gazdagították és tovább gazdagíthatják Szent László király tiszteletének, kultuszának jobb megismerését.

LÁNGI JÓZSEF
falkép-restaurátor

Búcsú Molnár Kálmán (1943–2017) grafikusművésztől

■ Nem tudok hivatalomnak megfelelő szikár szavakat mondani.

Barátom ő, s bár többé nem nevezhetünk együtt, minden vidámsága, szeretettel fűszerezett jó kedélye az én további életemnek is elmúlhatatlan, eleven része marad. Mint mindnyájunknak, kollégáknak, tanítványoknak, barátoknak.

Az első napjaimon, 15 évvel ezelőtt, bemutatkozni mentem a Tervezőgrafika Tanszékre. Már a fogadtatás nyitott bizalma, őszinte érdeklődése, s a tanszék oktatóinak bemutatása egyformán családias volt, lámpalázás izgalmam nyomban elmúlt. Belőlem is ugyanezt váltotta ki.

Így közeledett ő mindenkihez, a másik ember iránti

Molnár Kálmán:
Nyelvemlékek sorozat –
Por és hamu I. /
Kálmán Molnár:
Linguistic Monuments
series –
Dust and Ashes, I
[1986] *vegyes technika*
/ miscellaneous
techniques
[70x100 cm]

odaadó bizalommal, figyelemmel. S tényleg, bár rektorhelyettes volt abban az időben, az ÉMBER minden hivatalost fölülírt.

A további évek alatt sok közös barátunk révén kerültünk közelebb és közelebb egymáshoz, minden együttlétünk eleven emlék marad.

A nagyszerű művész, a remek gondolkodó és beszélgetőpartner, az odaadó figyelem, s így összesen az élet napjainak értelmét mindig bevilágító drága ember.

Költészet van, méltó hozzá.

*Látjátok feleim, egyszerre meghalt
és itt hagyott minket magunkra. [...]*

*Okuljátok mindannyian e példán.
Ilyen az ember. Egyedüli példány.
Nem élt belőle több és most sem él
s mint fán se nő egyforma-két levél,
a nagy időn se lesz hozzá hasonló.*

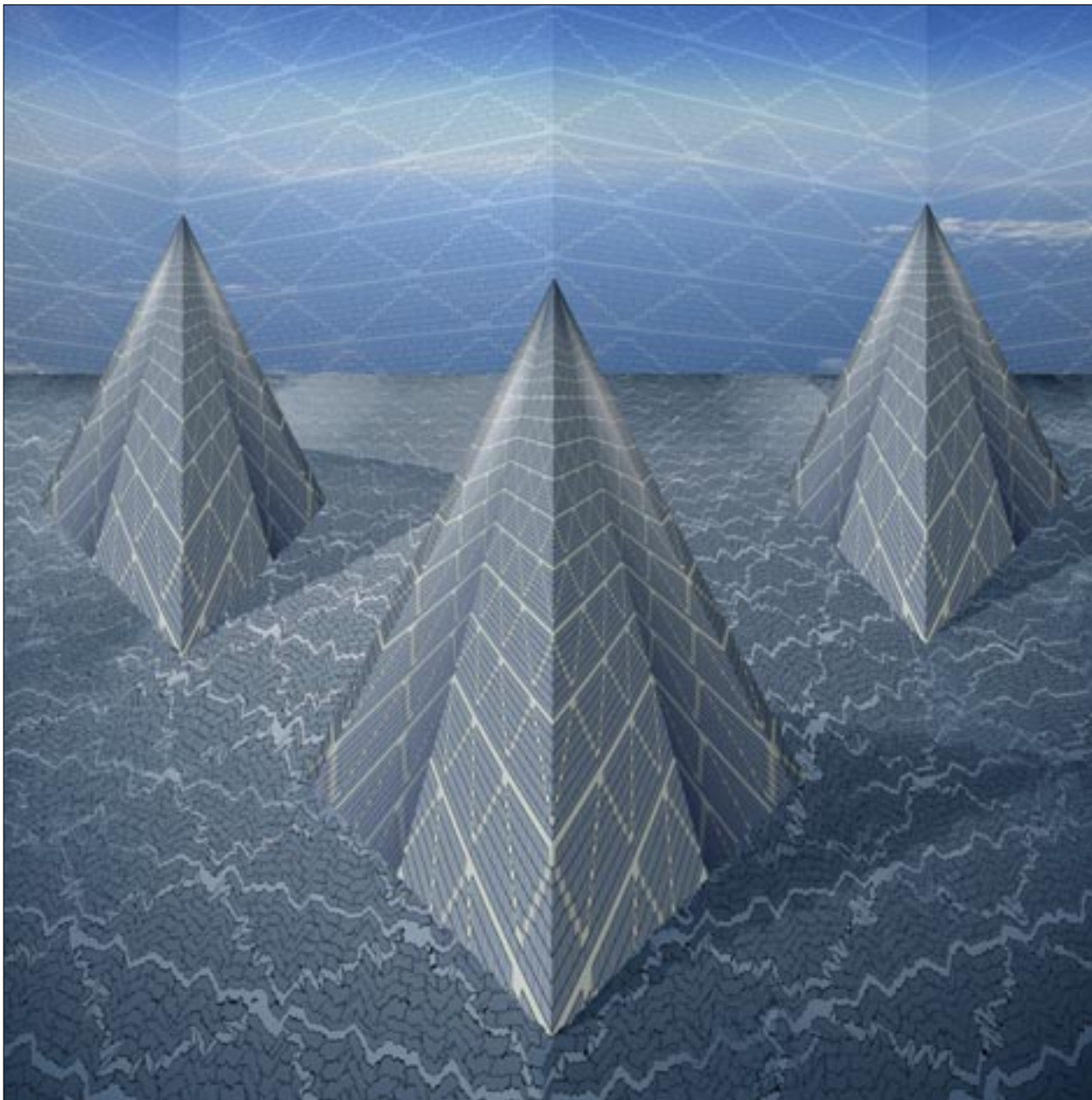
*Édes barátaim, olyan ez épen,
mint az az ember ottan a mesében.
Az élet egyszer csak órája gondolt,*

Molnár Kálmán:
Nyelvemlékek sorozat –
Por és hamu II. /
Kálmán Molnár:
Linguistic Monuments
series –
Dust and Ashes, II
[1986] *vegyes technika*
/ miscellaneous
techniques
[70x100 cm]

Molnár Kálmán:
Nyelvemlékek sorozat
– Por és hamu III. /
Kálmán Molnár:
Linguistic Monuments
series
– Dust and Ashes, III
[1986] *vegyes technika*
/ miscellaneous
techniques
[100x70 cm]

Molnár Kálmán: Gúlák / Kálmán Molnár: Pyramids

[2017] *papír; számítógépes grafika / paper, computer graphics* [100x100 cm]

**Molnár Kálmán: Végjáték rózsaszín fényben I. /
Kálmán Molnár: Endgame in Pink Light, I**
[1990] vegyes technika / miscellaneous techniques
[100x70 cm]

*mi meg mesélni kezdtünk róla: „Hol volt...”,
majd rázabant a mázsás, szörnyű mennybolt
s mi ezt meséljük róla sírva: „Nem volt...”
Úgy fekszik ő, ki küzdve tört a jobbra,
mint önmagának dermedt-néma szobra.
Nem kelti föl se könny, se szó, se vegyszer.
Hol volt, hol nem volt a világon, egyszer.*

(Részletek Kosztolányi Dezső *Halotti beszéd* című költeményéből)

CSANÁDI JUDIT
dizslettervező,

a Magyar Képzőművészeti Egyetem rektora

■ Paradox ez a helyzet... Itt állunk, szomorúan.

Pedig Kálmán soha nem akart senkinek szomorúságot okozni.

Ahol ő volt, ott mindig jó hangulat kerekedett, és mindenki jól érezte magát.

Kálmán mosolyogva élt, de komoly ember volt. Kifogyhatatlan derűvel, de nagyon komolyan akarta és tette a dolgokat. A mosolyt is mindig komolyan, igaziból gondolta, ami nem akármilyen adottság. Hisz tudjuk... Mosolyból és mosolygókból is sokféle van.

Hányszor, de hányszor álltunk együtt megnyitónkon, ahol pont ilyen sokan voltunk.

Álltunk vele ott tanítványok, kollégák, barátok büszkén, boldogan, mosolyogva.

Aztán a végén mindig koccintottunk, és biztosak voltunk benne, hogy a maihoz hasonló esemény csak majd soká, nagyon soká hoz bennünket újra össze.

Nem is értem én ezt.

Még főiskolásként hallottam először azt a derűs hangot, ami egy jó korszak kezdete volt.

Hahó... sziasztok! Mindig így köszönt. A legszebb éveimben lett ő attól kezdve szereplő. Az esküvői bulinkon nagyon jól érezte magát. Tíz éve emlegeti azt az estét. Mert épp tíz éve házasodtam, ami életem egyik legszebb élménye volt. Kálmán érezte ezt. Akárhányszor visszagondolok arra a napra 2007-ben, Kálmán mosolya is megjelenik.

Örökké elválaszthatatlan résztvevője lett a boldogságnak.

Mester volt, kolléga, jóbarát és... kicsit az apám is.

Ahogy sokunknak volt az. Bár saját gyermekkel nem áldotta meg az ég.

Ez nagy mulasztás volt az Ég részéről. Kéretik az Égnek ezen picit elgondolkodni... Most már így utólag.

Mikor nem olyan rég a sors úgy hozta, hogy különös harcra kell induljon, szó nélkül előszedte a régi páncélt. Illendően kifényesítette, és úgy harcolt, ahogyan csak kevesek tudnak. A megszokott mosoly is csak épp egy picit, alig észrevehetően halványult el néha az arcán.

Furcsa lesz, ha megint jön a szeptember. Várjuk, hogy belépj, mint annyi év óta mindig. Hahó... sziasztok! A helyed ott lesz a tanáriban, a nagy kerek asztalnál. Mintha el sem mentél volna.

LELKES LÁSZLÓ
grafikus, a Magyar Képzőművészeti Egyetem docense

A két búcsúztató elhangzott Molnár Kálmán temetésén,
a Farkasréti temető Makovecz-ravatalozójában 2017. július 14-én.

A fotókat Sárvány Katalin, a művész özvegye bocsátotta
rendelkezésünkre.

Molnár Kálmán:
**Végjáték rózsaszín
fényben III., VI. /
Kálmán Molnár:**
**Endgame in Pink Light,
III, VI**

[1990] *vegyes technika
/ miscellaneous
techniques*
[100x70 cm]

Hírek

■ **Brádáék** címmel Deák Ilona festőművész, Bráda Tibor festőművész, Bráda Judit formatervező művész és Bráda Enikő keramikumművész alkotásaiból rendeznek tárlatot a Gödöllői Iparművészeti Műhely GIM-házában (Körösfői Kriesch Aladár u. 15–17.) 2017. október 13. és december 3. között látható kiállítás. 2017. október 14-től december 17-ig.

■ **IV. Szolnoki Bronzszobrászati Szimpózium** – Baráth Fábián, Borsos Miklós János, Dorogi János, Gergely Réka, Gilly Tamás, Pogány Gábor Benő, Révi Norbert és Szabó György alkotásaiból nyílt 2017. október 14-én kiállítás az Aba-Novák Agóra Kulturális Központ Galéria külső termében. (Hild tér 1.) A tárlat december 17-én zárul.

■ **Ég és Föld között** címmel Pannonhalmi Zsuzsa keramikumművész negyvenéves alkotói pályájáról ad átfogó képet a Vigadó Galériában (Budapest V. ker., Vigadó tér 2.) 2017. október 31-én nyíló tárlat, mely 2018. január 7-ig látogatható. A képen Pannonhalmi Zsuzsa egyik porcelán faliplasztikája, a *Horizont*.

Fotó: vigado.hu

■ **Nyomhagyás – Nyomatás.** Maurer Dóra 1955 és 1980 közötti grafikai munkásságát mutatja be a Magyar Képzőművészeti Egyetem Barcsay Termében (Budapest VI. ker., Andrásy út 69.) 2017. október 13. és december 3. között látható kiállítás.

■ **Kassákizmus 2.** Az új Kassák – A ló meghal és a madarak kiröptülnek címmel időszak kiállítást rendeznek 2017. október 19. és 2018. február 25. között a Petőfi Irodalmi Múzeum fiiláléjában, a Kassák Múzeumban. (Budapest III. ker., Fő tér 1., Zichy-kastély)

■ **Fotográfiaiák – Pernecky Géza** 1972 és 2015 között készített fotósorozatait tekinthetik meg az érdeklődők 2017. szeptember 15-től december 16-ig a Magyar Fotográfiai Múzeumban. (Kecskemét, Katona József tér 12.)

■ **Dimenziók** címmel 2017. október 19. és december 3. között látogatható a IV. Szobrász Biennálé alkotásaiból rendezett tárlat a MűvészetMalomban. (Szentendre, Bogdányi u. 32.)

■ **Konstellációk** címmel a Matéria Művészeti Társaság kiállítása látható 2017. október 14-től november 30-ig a Csikász Galériában. (Veszprém, Vár u. 17.)

■ **A Magyar avantgárd 1918–1939** című fotókiállítás 2017. október 9-én nyílt meg Moszkvában a Multimedia Art Museumban. 15 fotóművész, a két világháború között készült 60 fekete-fehér felvételét bemutató tárlat először látható külföldön, és december 17-én zárul.

Fotó: irodalmijelen.hu

■ **Janus Pannonius-szobrot** avattak 2017. október 10-én a Padovai Tudományegyetemhez tartozó Maldura-palota kertjében. A 15. században az egyetemen tanult magyar költő – később pécsi püspök – szobra Oláh Arré Éva alkotása.

■ **Folyamatos emlékezet** címmel Korniss Péter fotóművész életmű-kiállítása látható 2017. szeptember 29. és 2018. január 7. kö-

zött a Magyar Nemzeti Galériában. (Budapest I. ker., Szent György tér 2., Budavári Palota C épület)

■ **Gombos István** ötvös iparművész életművéből rendeznek kiállítást Dunaújvárosban, az Intercisa Múzeumban (Városháza tér 4.) 2017. november 3. és december 8. között.

■ **Magyar Kézműves Remek díj** – A Magyar Kereskedelmi és Iparkamara 15. alkalommal hirdette meg pályázatát, melyre 91 jelentkező 110 pályaműve érkezett. Közülük 36 nyerte el a Magyar Kézműves Remek díjat, melyet az Országos Mezőgazdasági és Élelmiszeripari Kiállításon adtak át 2017. szeptember 22-én. A pályázatra érkezett művekről reprezentatív albumot jelentetett meg a Magyar Kézművességért Alapítvány (kép).

Fotó: A Magyar Kézművességért Alapítvány

Fotó: Farkas András

■ **Színes Város Budapest Fesztivál** – 2017. augusztus-szeptemberben negyedik alkalommal rendezték meg a Budapest tűzfalait megszépítő fesztivált. Ezúttal nemcsak a Flór Péter főtktár vezette Színes Város Csoport művészei, hanem német, lengyel és spanyol alkotók is részt vettek a 8 tűzfal festésében. Idén a gasztronómia és a bor volt a fesztivál témája. A képen az erzsébetvárosi Kertész utcai parkolót határoló két tűzfal: a 230 négyzetméteres a Vidam művésznevű, a 400 négyzetméteres a HRVB nevű berlini művész alkotása

2017. október 13-án, és november 26-án zárul.

■ **Ezer szállal** – három kiállítás a Szombathelyi Képtárban. (II. Rákóczi Ferenc u. 12.) *Apró óriások – a miniatúrtextil-művészet nagysága* címmel látható válogatás a képtár nemzetközi gyűjteményéből 2017. október 13-tól december 16-ig. *Minta – Kép – Tár* címmel a Minta Alapítvány tárlata, valamint a Metropolitan Egyetem kiállítása nyílt

■ **A Négyzetletű Kerekerdő Mesélője** című Lázár Ervin-szobrot – Pintér Attila és Kontur András alkotását – 2017. szeptember 30-án avatták fel Budapesten a IX. kerületi Kerekerdő parkban.

Fotó: KULTer.hu